

Răsunetul cultural

Magazin literar și artistic

Realizat de Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud

An. XI; Nr. 10 (126), octombrie 2023

Apare lunar sub egida Uniunii Scriitorilor din România - Filiala Cluj

ISSN 2784 – 0034 ISSN-L 2784 – 0034

Zilele prozei: Cluj-Napoca și Bistrița *Rețetă pentru un roman bun*

pag. 6-7

Vasile Gogea

pag. 3

Ștefan Borbély

pag. 4-5

Vasile V. Filip

pag. 8-10

Alexandru Jurcan

pag. 12

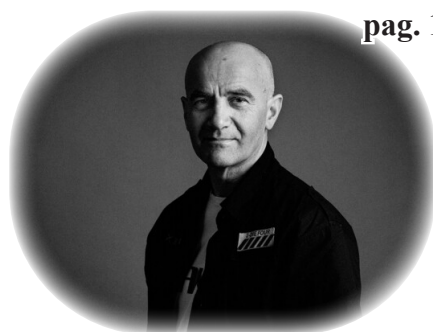
Teofil Răchițeanu

pag. 15

APOSTROF la nr. 400

pag. 11

APOSTROF
revistă a uniunii scriitorilor

ANIVERSAR

Menuț Maximilian

Laurențiu Ulici - un generos

Peste vremuri, multe dintre numele literaturii care, la un moment dat au fost în „vogă” (ca să folosesc un termen de azi) în timpul vieții, vor trece în neuitarea posterității, iar colbul se va așeza peste cărțile lor. Asta dacă nu vor fi critici care să știe să-i readucă în actualitate și reviste literare care să le realizeze medalioane măcar la momentele esențiale din biografia lor. Pe Laurențiu Ulici îl cunosc doar din cărțile lui și din amintirile prietenilor și am constatat, acum, peste timp, la mai bine de 20 de ani de la trecerea în veșnicie a acestuia, că puțini mai pomenesc de el. Asta și pentru că, în școală, nu este amintit nicăieri numele lui, iar cărțile nu au fost retipărite și nu se mai află în librării. Generațiile actuale îl pot cunoaște doar din biblioteci sau achiziționându-i volumele din anticariate. Însă, câți dintre noi ne ostenim să descoperim un scriitor care nu ne este recomandat și despre care nu știm prea mare lucru?

Putea să mai trăiască, mi-am zis când am aflat că se împlinesc 80 de ani de la naștere, dar la nici 60 a trecut în veșnicie. Am o prietenă, Anisia, din Lunca Ilvei, ce a trecut de 100 de ani și care își are singură gospodăria. Omul generos și criticul atent cu debuturile scriitorilor tineri, cel care în volumul *Nobel contra Nobel* ne spunea să ne aplecăm și asupra literaturii noastre unde descoperim scriitori deosebiți, urma să dea literaturii o panoramă prin publicarea, în cadrul a cinci volume, a istoriei scrisului nostru sub genericul *Literatura română contemporană*, pornind de la anii 50 și ajungând până la generația 80. A început cu primul volum al generației 70, însă o tragedie a spulberat planurile scriitorului.

Mi-ar fi plăcut să-l cunosc și eu pe cel care Adrian Alui Gheorghe îl numea *Căutător de aur*, adică descoperitor de tineri poeți și prozatori și sunt convins că aș fi beneficiat și eu de generozitatea lui, în rubrica *Prima verba*, pe care o deținea la *România literară*, scriind de peste 1000 de debuturi. Mi-ar fi plăcut să ne întâlnim la Festivalul de la Sighetu Marmăției sau la Desești, scriitorul născut la Buzău fiind profund legat de Maramureș, acolo unde își avea rădăcinile paterne. A trecut însă fulgerător în veșnicie și nu am apucat să stau de vorbă cu scriitorul care, din relatările colegilor, aflu că era de o generozitate aparte, că încerca, atât în postura de cronicar, cât și în cea de președinte al Uniunii Scriitorilor sau de parlamentar, să-și ajute confrății. De altfel, oglinda scrisului și a bucuriei întâlnirii cu cartea se găsesc în toate volumele, începând cu *Recurs*, din 1971, apoi în 1974, publică antologia comentată a celor 9 poeți români din perioada interbelică, *Prima verba* (I-II, 1975-1978), *Biblioteca Babel* (1978) și *Confort Procust* (1983), *Dubla impostură* (1996) și *1001 de poezii românești* (1997).

Ca director al revistei *Lucașfărul*, de asemenea, a avut un proiect de recuperare a valorilor, dar și de aducere în față a generațiilor actuale de scriitori. Jurnalist fiind, am căutat în presa vremii să vă împacul trecerii acestuia într-o stea mult prea repede, la doar 57 de ani, și m-am oprit chiar asupra numărului din 22 noiembrie dedicat tristului eveniment, chiar de către *Lucașfărul*, pe atunci săptămânal de literatură. Într-un comunicat, USR arăta: «Pentru obștea scriitorilor, Laurențiu Ulici a însemnat echilibru, spirit constructiv și îndrăzneala de a învinge nepăsarea și obtuzitatea celor care cred că omul trăiește doar cu pâine. Dispariția sa înseamnă o pierdere imensă, irecuperabilă pentru Uniunea Scriitorilor, pentru literatura română, pentru societatea românească. Îndurerăți, scriitorii români îi vor păstra o amintire luminoasă, așa cum a fost întreaga sa viață.

Dumnezeu să-l odihnească și să-l aibă în pază». „Prin scrisul său, dar mai ales prin amintirea lăsată de ființa lui vie, Laurențiu Ulici și-a învins, ca pe orice adversar, destinul care a vrut să-l facă să dispară. El nu va dispărea niciodată. A fost un om exemplar. Aș spune Dumnezeu să-l ierte, dar știu că n-am pentru ce”, scria Horia Gârbea, iar Marius Tupan, profund afectat, mărturisea: „Din acest moment nu mai pot să scriu nimic. Sărătura lacrimilor îmi umezește buzele și-mi întunecă mințile. Dacă Domnul va fi suficient de răbdător cu mine pentru mai multă vreme, voi demonstra cu alte ocazii cât de mult l-am iubit și l-am prețuit pe acest frate al meu mai mare”.

Prin publicarea în zece volume a poeziei românești, sub genericul *1001 de poezii*, Laurențiu Ulici a dat posibilitatea multor poeți de a fi promovați, lucru apreciat de unii și contestat de alții care-l doreau mai „riguros”. Însă, în proiectele lui, dincolo de generozitate era și meticulozitatea criticului ce-și începea cariera la 23 de ani, iar debutul editorial la 28, dublu licențiat al facultăților de Filologie și Filozofie, din cadrul Universității București. Și tot el este cel care ne lămură asupra ierarhiilor într-un interviu publicat în 1996, în *Convorbiri literare*: „Ierarhiile, chiar și aparent definitive, sunt îndeobște perisabile în funcție de multe lucruri, între care gustul unei epoci, evoluția limbajului literar, orizontul de așteptare al cititorului. Ele exprimă, în cazul unei istorii a literaturii, gustul autorului și ceva din gustul epocii în care a fost scrisă. Apoi, în ce privește istoria mea, se cuvine să spun că diferențele dintre primele două nivele ierarhice sunt aproape insesizabile, sub raport valoric, ele ținând mai curând de ceea ce aș numi relevanța empatică a unui discurs epic, liric, critic sau dramatic față de un alt discurs la fel de relevant literar”.

Istoriile literare nu-l menționează pe Laurențiu Ulici în rândul criticilor, nu este prezent nici în listele canonice gen *100 de cărți*, însă rămâne în conștiințele celor pe care i-a debutat sau cărora, la un moment dat, le-a întins o mână prin funcțiile pe care le-a deținut. Și, cel mai frumos descrie acest fapt Eugen Uricaru, la rândul lui președinte al USR: „câtă vreme Laurențiu Ulici a condus Uniunea Scriitorilor, până și pescuitorii în ape foarte tulburi au înțeles că există un personaj providențial pentru năpăstuita breaslă scriitoricească... Laurențiu Ulici avea o memorie fenomenală, un curaj nebun, provoca soarta și ieșea câștigător, credea cu tărie că logica și inteligența sunt forțe suverane”.

Rămâne unul dintre criticii ce au făcut lucruri durabile pentru istoria literaturii și unul dintre oamenii iubiți în Țara Maramureșului, acolo unde, an de an, este pomenit la Festivalul de Poezie ajuns, iată, la 50 de ediții. La Sighet se află Biblioteca Municipală „Laurențiu Ulici” și Rona de Jos, satul patern, Școala Gimnazială „Laurențiu Ulici”. Nu putem încheia decât cu spicuri din poemul care este, probabil, cel mai des amintit când este vorba de Laurențiu Ulici: „Sunt bătrân, bătrâne, timpul nu mă iartă / Anii - nu știu bine când - s-au adunat: / Mai iubind o fată, mai ratând o carte... / Mai sedus de glorie care n-au să vină; / Mai trăgându-mi clipa pentru-un ceas fictiv; / Mai stingând lumina tâmplilor, alpină; / Mai cerând ninsorii tainicului motiv; / ... / Sunt bătrân, bătrâne, timpul îmi împarte / Anii pe din două, leneș alternând: / Mai ratând o fată, mai iubind o carte... / Până unde, totuși, până unde? Când?”.

Pomenirea lui, din neam în neam, pentru lucrurile frumoase pe care le-a dăruit culturii românești.

Veronica Știr

Poezie de iarnă și iubire

Volumul de poezii *Linia de plutire* al lui David Dorian (autor al unui număr impresionant de volume de versuri, proză, publicistică, cronici literare) a apărut la Editura Charmides Bistrița, este o odisee zbuciumată între chingile lului existențial și starea de imponderabilitate, spre echilibrul „liniei de plutire” a artei poetice pe care o vom urmări în aspectul descriptiv, pictural.

Prospețimea poeziei, una dintre coordonatele volumului, vine din evocarea copilăriei, a copilului uimit, mirat care a fost în fața universului prezent și presimțit, din reînțoarcerea spre edenul mustind de minuni posibile.

O radiografie tematică a volumului poate evidenția iubirea, „e taina îngenuncherii smerite/în fața Vergurei,/e tămâie albă, presărată/ printre cuvintele psalmilor”. Poetul patinează pe oglinda copilăriei cu suflete pereche, dar nu produce artificii ermetizante de limbaj cum mulți poeți actuali, seduși de încifrare, de rostirea dublă ca semnificație.

Mama, tata – răposați - apar în peisajul simbolic al iernii, cu moși crăciuni, bradul, lumânările, întreaga recuzita a sărbătorilor sfinte de iarnă. Copilăria pare o soră a zăpezii și miroase a madlene, a cornulețe, a cozonac, a cetină de brad, totul într-o atmosferă de vis.

Poeziile de iubire, așteptată încă din copilărie, are expresie în mijloacele lexicale sugerând puritatea: „sânii îi saltă ca puii de căprioară/ cum peștișorii în plasa pescarului/ era măr smuls din pomul cunoașterii/ alb, zemos, ionatan interzis/muşcătura încă nu s-a închis/ să o caute în toate femeile / rătăcind după Cănaanul promis (O cântare)

Poetul recuperează poetic timpul trecut „Sunt madlena copilăriei/ bucățița de prescură a sărbătorilor (Un scafandru candid). Poetul David Dorian este un abil al descrierii scenelor „domestice”, al sugestiilor erotice ale vestimentației, recuzitei feminine, descoperite în anii purității copilăriei: „ciorapi rulați, furouri fierbinți/ sustine purtând mireasma sânilor/aruncate de/a valma/peste care poposea o lumină în sepia (cafeaua de dimineață).

Peisagistica se concretizează în ineditul tablou de iarnă („soarele răsturnat, lumina veche/ adusă pe prapurii dimineții”) (tablou).

Plonjând în zona poeziei maturului, femeia nu e numai candoare, ci și viciu oneori: „...o femeie goală ca o lumânare aprinsă/ de frumusețea viciului pur”) (iubita lui costan), presimțită, așteptată; o aștepta să apară ca o adiere de lumină: „Apele ferestrelor trădau orice chip/ Chitara se tânguia ca o mierlă/(poveste de iarnă)”. Pentru poetul-copil și în cer e iarnă: „e noapte în cer, e iarnă/ pe fața nevăzută a lunii în galaxii ninge cu teamă/ din patul de sub fereastră/ sub linia de plutire albastră/ o ninsoare nevăzută se cerne/ din stele din nimicuri eterne.” Întreaga copilărie e o iarnă uriașă, cosmică, la un nivel mic - o pâine coaptă, aburi cu miros de vanilie, înțelepciune, meditație și joc, înfrățite sub omături. Ninsorea este comunicată metaforic: „când cerul varsă fulgi pufoși,/ îngerii scutură pernele norilor”.

Iarna pare cel mai drag anotimp al poetului David Dorian - „râvnind seninătăți, mă cufundam cu fața în deșertul alb/ fericirea urca prin capilare./ sărbători stranii sunau clopoței/femei orbitoare/mă așteptau în blănuri moi, deschideam uși/ explodau aburii zilei.” (În curtea de altădată). Lumina curată învâluie case, derdelușuri, sânii, clinchet de zurgălăi, atmosferă firească, fără necesare trimiteri clișezate la Esenin, practicate de novici. Tot în registrul explorării iubirii din volum cităm: „Mă dezbrăcam înapoia oglinzii/ în purpura dimineții/ îmi contemplam urmele arilor”) Înălțare. Iubirea e curată și ironizată: „vise cârpite cu sfoară.Trupul ei de corăbioară/ sânii ca două lacrimi prelinse pe piept/ mâinile înghețate în uși/ explozia o mai aștept/ în aburii zilei în curtea de altădată”.Chipul iubitei: „zâmbeai scuturându-te/ rochia ca un clopoțel îți foșnea/ peste coapse erai iarbă fierbinte/ pe care vântul o ridica în brațe/ (...) trupul îți mirosea a sâmbure de migdală./ muguri cum sânii în vânt/cum puii de căprioară/sunt sânii iubitei.”(Maria mea din Magdala). În alt registru: ea este „trup de vioară/ păstrat în lacră pe lungi catifele/ izgonită din eden”. Cei doi sunt atât de uniți și perspectiva despărțirii glisează spre tragic: „umbra mea îți mângâia umbra/ rămâi singur/ rămâi singur.”

Conștiința creatoare e trează, dublată de condiția existențial-tragică: „astăzi te simți poet/ să înțelegi nevăzutul (din scrisorile lui tristan. o toamnă”).

Tristețea existențială devine concretă, palpabilă, spleen „m-am trezit dimineață cu același vechi și nesuferit suflet/ trebuie să-mi pregătesc cufărul/măine devreme/voi lua trenul/ spre nicăieri” (din scrisorile lui tristan-spre nicăieri). Ca un laitmotiv, iarăși, neaua: „ați văzut ce frumos ninge/ peste mizeria lumii/ femeia e întâia zăpadă/ sfintește pământul/ după o asemenea poveste rămâi singur.”

David Dorian rămâne poetul hăruit al decantărilor limpezi, picturale.

Virgil Rațiu

Vasile Gogea - 70. Din caietul melcului

Am aflat „cine îl scrie pe Borges”, cine „îl scrie pe W. Shakespeare” [v. Magda Ursache în *Cafeneaua literară* nr. 5/ 2023 – după „viziunea” lui Maurice Jean Lefevre], am aflat cine îl scrie pe M. Eminescu și... (Se înțelege că nu este primul, nici ultimul dintre „meseni” cel care îl scrie, îl de-scrie pe eminentul poet.) Nimic mai firesc de împlinit în bibliotecile literelor lumii. Vasile Gogea are această timidă îndrăzneală să îl scrie pe M. Eminescu și să transmită probele efectuate, aplicând presat peste infinitudinea Lui părți rupte din biografia sa, fără să le amestece, amprentându-le doar. În memoria și gloria *Lucaefărul*-ui, fără pereche în poezie, Vasile Gogea ne scrie *Mel(c)opee*-a, vestita și neasemuita biografie a *Melcului* (sau *Melk*-ului).

Melcul a venit pe lume ca orice melc, nu l-a precedat comanda de-a fi adus în viață, ci numai bucuria și dorința de cunoaștere i-au fost oferite, pe care la rândul său le-a oferit celor din jur. Se spune că a flămânzit, dar câți nu au trecut prin spaima similară, că melcul s-ar fi întâlnit cu o melcă, însă melcului i-a fost sete și foame mai întâi după libertate și dreptate omenească, devoalând continuu injustiția din jurul său și al altora. Cutreiera străzi în singurătate, răscolea bibliotecă, băntuia prin aule universale, căuta în lăzi de nimic și lăzi de zestre, doar-doar va salva de la prădarea organizată instituțional cine știe pe cine, cine știe ce. Numai de sine melcul nu avusese grijă, cum nici astăzi nu are. (Doar cât își protejează cocilia și umbra.) Nevoia de justiție reală, cum nevoia neuitării, o clamează prin toate eforturile sale, nu numai o visează răscolind tensiuni tipărite, ori rândurile curat ritmate/rimate ale *Lucaefărului*, ori incriminând cu blândețe *mofftme*, nu de puține ori dând celorlalți senzația unui comportament nebun. Faptul că toate acele lupte îndârjite nu au fost zadarnice Melcul le știe, fiind convins și astăzi, iar speranța că ceva, ceva se va întâmpla în societatea strâmb reconstruită în care viețuiește, îi dă aripi. Dacă însă nu își simpte aripile bătând, cu siguranță el zboară în vise nemărgite și lungi ca perioada de hibernare a oricărui melc. Numai atât i-au rămas din viața agitată, captiv visului, speranțelor, constituite fiind în jurul a mai mult decât oricare realizare a omenirii pe Pământ: libertatea de acțiune corect înțeleasă.

Cum a fost posibil ca tentaculele caracatiței securității, după noaptea revoluției române de până în 25 Decembrie 1989, să renască cu atâta ură și orgoliu ridicate la puterea societății, inimaginabil de viguroase, de puternice, până și morții pot clama și explica. Iar Melcul se prelinge năuc, alunecând într-o de neînțeleasă dihotomie ideatică, relocată morții, decomplexată dar inacceptabilă în cruzimea sorții date. Iar viitorul națiunii se arată contaminat/ operat de corupția întregii lumi subsumată definitiv noii ideologii *political correctness*.

„...Oho, Lucaefăr bun/
de câte ori am fost nebun//
și nu m-au pus în sanator/
și n-am putut pentru să mor.//
Și-am băntuit prin gări pustii/
prin abatoare, abații...//
Ehe, Lucaefăr te-nvățând/
de câte ori eu mă plimbând//
dădeam de-un stâlp/
de-un plop, de-un tâmp/ .../
Bătut de soare sau de lună/
pierdut în lumea mea nebună//
am fost și sclav am fost stăpân,
am spus: eu plec! apoi: rămân! .../
O, tu, Lucaefăr luminos/
de câte ori mi-am rupt un os//
Și nu l-am pus la loc, lăsând/
uitat, biet trupul meu zăcând./ .../
Lucaefăr blând, Lucaefăr blând/
Cum te-am iubit eu, colindnd -//
Biet melc cu cochilia spartă/
cerșind o stea din poartă-n poartă...” (*Mel(c)opee*, pag. 49)

Căutările lui Vasile Gogea în sfere superioare încărcate de maiestățile spiritului credincios, mereu crucificate, conduc la construcții filigranate, extrem cizelate, care denotă în spiritul său o nobilă simplitate atitudinală. Versurile dedicate melcului sunt aparențe stilistice care îi conferă autorului unicitate în oricare ipostază a spunerilor proprii. Melcul este motivul literar liric și epic totodată care ne scoate din prezentul urban pentru a respira liber pe urmele scrisului de argint, *alunecos*, argumentându-ne o existență în simbioză: lumea animalelor și lumea plantelor. Pe urmele melcului umblând, Poetul explorează luminile întunericului, despărțind *umbrele* care înmagazinează gândurile, preocupările și ideile aflate în pericol de a fi sechestrate și puse sub interdicție. Este greu de crezut că locul cel mai încăpător unde ar putea fi salvate cuceririle spiritului uman ar fi o cochilie, cum e interiorul unui craniu cosmic de formă și mărime comensurabile, de la craniul de furnică, la craniul de elefant. O neliniște cutremurătoare ca undele apelor de diamante și cristale pătrunde oriunde calcă poetul, poziția inefabilului și incomprensibilului devine glorie existențială în transcendențe regăsite în literele și rimele conținute de poeme. Nu se poate vorbi de abundență în șirele versurilor lui Vasile Gogea. Explorările mitologice ale întreprinderii sunt miniaturalizate, doar cât dau impresia exaltantă că învâluie astrul cu tot cu „misterele” globalizării puse la cale de vectorii-satrapi instalați în alarmele vieții ca avertismente. Simbolurile sunt transfigurate marcând prezențe și amprente poetice de neșters. Aparențe poematice în registrul minor, în realitate nu ușor de receptat, dau măsura poetului:

VASILE GOGEA

Din caietul melcului

DOTA

„În casa melcului/ nu intră nimeni.// Doar umbra lui.” (*Casa melcului și umbra*, pag. 12) „Umbra melcului:// ecoul tăcerii/ care bate ca un clopot/ în cochilia catedrală.” (*Umbra melcului*, pag. 13) „Cochilia melcului:// fără cuptor,/ fără pridvor,/ fără cheie sau zăvor.../ Fără prag.// Chile, casă, sarcofag.” (*Cochilia melcului*, pag. 14) „...pe-un drum roman,/ pavat cu pietre de granit/ străjuit de flori și iarbă/ se-anevoia/ ca din exil să vină acasă/ un melc-poet,/ de-o iarnă grea/ și de barbari rănit...// ...o nouă melcopee se va auzi decent/ evanescent/ prin spațiul subarborescent...” (*Întoarcerea melcului*, pag. 16)

În fond, micile poeme alcătuite de Vasile Gogea, ca structuri sibilinic-inițiatice evaluează și dezvoltă tema ascensiunii și zborului, împletind timpul imaginației emoționale cu timpul și spațiul oniric, disociindu-se de destinația necunoscutului abisal.

Într-un interviu realizat de Viorel Dădulescu (v. *Făclia*, Cluj/ 3 mai 2023), la întrebarea: *Ce a stat la baza acestui volum, care a fost factorul declanșator care l-a generat?*, poetul răspunde: „Sunt posibile două răspunsuri. Unul vine din urmă, de prin 1990, când am avut ocazia să merg într-o delegație care a vizitat Confederația Helvetică. Am fost plimbat prin toate cantoanele, prin toate locurile istorice și cu semnificații culturale, printre care și mănăstirea Sankt Gallen. După o vreme am aflat de o mănăstire cumva soră cu Sankt Gallen, mănăstirea din Melk din Austria, a cărei grafie este cu «k», la fel de veche și amintită în celebrul roman al lui Umberto Ecco, «Numele trandafirului», o mănăstire, abație de fapt, la fel de veche, fondată de Ordinul dominicanilor. Amândouă aveau în comun că erau situate în locuri de maximă concentrare culturală și teologică, cu școli de copii și biblioteci excepționale. La Melk nu am ajuns. Asta a fost o sursă mai veche care a generat dorința de a scrie despre melc, dar un melc a cărui grafie este cu «c». Deci, un prim impuls ar putea fi unul nostalgic. Apoi au venit pandemia și războiul, statul în casă, unde m-am simțit ca un melc, dar ca unul închis nu într-o mănăstire plină de cărți, ci într-un loc unde m-am mulțumit să studiez mișcarea melcilor și a găzelor prin curtea mea. Acesta ar putea fi un alt impuls, ca răspuns la o reclusiune impusă”.

Forma laconică de exprimare lirică și diegetică a lui Vasile Gogea observată în cărțile publicate până în prezent, de la poezie, la proză, jurnale și eseuri, încărcate de o puternică amprentare auctorială, cca. 20 de titluri, este apreciată ca operă atipică, însoțită de texte dense, alcătuite cu acribie. Înțelesurile sunt camuflete între versuri, scrise mai degrabă implicit, supravegheate de un anumit tip de frumusețe. Poetul surprinde în croșete rare, gesturi ceremonioase, descrie evenimente personale, reale ori imaginare, adaptate diferitelor împrejurări: „În casa melcului poet/ un verb se tot conjugă/ dar versul marelui profet/ nu poate să-l ajungă.// Doar umbra zborului visat/ mai pălpâie o clipă/ în cochilia ce s-a spart/ de-a glonțului aripă.// În mersul său alunecat/ poetul melc mai speră/ sub cerul greu întunecat/ din nevăzuta sferă.” (*Casa melc-poetului*, pag. 18)

Grădina melcului e stăpânită de viețuitoare, furnică-greier-miriapod-arici-fluture-libelulă și dominată de lumi, luna-iarna-chilia-invenții-umbre-constelații-cosmos-ionbarbu-paulclaudel. Cartea, cu subtitlul *Poezii din cochilii*, are motto ales din Paul Claudel (din *L'Escargot*), în tălmăcirea dăruită autorului de Șerban Foarță, pe copertă o pictură intitulată „Întâmpinarea melcului” de Valentin Lustig (Elveția), iar în interior un desen-grafic de Emilian Nicula, lucrare din colecția autorului. Opera poemelor are structura matematicii lui Fibonacci, cheia progresiei întregii lucrări în versuri, cheia pe care autorul o dezvăluie în interviul pomenit: cochilia de melc.

Din caietul melcului (Editura DOTA, Cluj-Napoca, 2023) e o carte desenată în versuri argintii-aurii, ca urme de gasteropode, sclipitoare și fulgerătoare cum toate ideile vizionare care o compun, *stindarde regale* după *stindarde regale*, scrise „de un călugăr caligraf,/ Mare Maestru arhegraf”, poet plenar.

Meniu Maximilian

Ștefan Borbély: Cartea fizică și cea electronică nu se află într-un regim concurențial, ci, dimpotrivă, într-unul de completare

- În primul rând vă mulțumesc pentru amabilitatea de a acorda acest interviu. Vreau să pornim de acasă. Ce reprezintă pentru dumneavoastră acasă? Unde a fost acasă înainte de Cluj?

- Acasă a fost dintotdeauna acolo unde este și astăzi: Transilvania. Dincolo de determinațiile geografice precise – am copilărit și m-am format la Făgăraș, dar am mai trăit la Tg. Mureș și în câteva campusuri universitare din Statele Unite și Anglia –, axul afectiv de referință l-a reprezentat Ardealul, cu toate că, de pildă, mie mi-a plăcut și haosul germinativ al Bucureștiului, unde mergeam vara la rudele mele în timpul școlarizării și al perioadei cât am fost student, și unde mă întorc mereu cu interes. M-am adaptat ușor peste tot pe unde am umblat, din convingerea subconștientă, transformată ulterior în tehnică de viață, că poți să-ți construiești, să-ți amenajezi un cuib propriu, de protecție, chiar și-n cele mai nepotrivite medii. Camera mea de acum este o asemenea spațiu subiectivizat până la baroc sau – spun unii – până la o incongruență „muzeală”, fiindcă am strâns în ea sute de bizarerii afective aduse de peste tot pe unde am umblat, inclusiv roci vulcanice de pe Etna sau o sticlă de apă din Loch Ness, Scoția, la care mă uit cu speranță în fiecare dimineață, că doar-doar o să germineze monstrul într-o ipostază miniaturală. Încă nu s-a întâmplat, dar eu nu am încetat să nădăjduiesc.

- Câteva cuvinte despre copilăria dumneavoastră...

- Am avut o copilărie rațională, tipică, prin nimic deosebită de a altora din jurul meu, consumată în perimetrul respectabilității burgheze clasice. Se prea poate, totuși, ca în subconștientul meu să fi acționat câteva pârghii modelatoare specifice, cum e chemarea muntelui, cu a cărei imagine mă trezeam dimineața, sau aceea a ruralității compensative, pe care am deprins-o la Sâmbăta de Sus, unde am și acum prieteni, deși bătrânii care mă găzduiau în timpul vacanțelor s-au mutat de mult la cele veșnice. Orășean get-beget fiind, am plecat întotdeauna la sat pentru un echilibru energetic suplimentar, facultatea stimulându-mi în mod surprinzător disponibilitatea pentru arhaicitate prin cooptarea în diferite colective care făceau cercetări de folclor și de mentalitate rurală. Ca o curiozitate, am trecut personal printr-un rit nocturn de lustraj, fișa de observație trebuind să se găsească pe undeva prin arhiva Institutului de Folclor din Cluj. În privința Făgărașului, modelatoare s-a dovedit a fi, în cazul meu, și stilistica de ansamblu a orașului mic, multicultural, normativ, cu două licee de prestigiu în centru, o cetate pe care aveam s-o vizitez doar după 1989 și un combinat chimic uriaș, unde lucra fiecare a treia persoană pe care o cunoșteam. Mitologia combinatului era întreținută de existența unei secții subpământene, unde se fabrica explosibil bazat pe nitroderivați, care a și explodat de câteva ori în copilăria mea și despre care nu se cuvinea să vorbești, tot așa cum nu se vorbea decât aluziv despre cetate, care funcționa în incinta orașului ca un fel de insulă secretă. Am învățat, așadar, de mic copil că tot ce este mare ascunde ceva mic, esențial, și, zămbind ca de o șotie bună, aș putea spune că am cunoscut intuitiv „lucrul în sine” cu mult înainte de a-l fi citit pe Kant. Toată viața am căutat ceva mic (sacru, simbol, rit etc.) ascuns în stufoșenia adesea de nepătruns a ceva ce este mare și care a fost construit cu scopul explicit de a escamota esența. Mai simplu spus, cetatea ca *terra incognita* și secretul subpământean al combinatului făgărășan mi-au pregătit terenul pentru Gnoză.

- Pentru a completa tabloul familiei, vreau să vorbim puțin despre mama și tata. Ce au reprezentat pentru dumneavoastră mama și tata? Ce ați preluat din caracterul mamei, dar al tatălui?

- Din zestrea familială a tatălui meu am preluat propensiunea către bricolaj și pasiunea asocierii unor elemente cel mai adesea incongruente, iar din substanța mamei – mai hotărâtoare pentru mine – artisticitatea, măcar ca atitudine umană generală, dar și ca exigență. Întreaga familie a tatălui meu era populată de meșteșugari (dogari, tâmplari) și, când intram în atelierul bunicului sau în cele ale unchilor mei, prima intuiție pe care o aveam era aceea a haosului din care se naște forma. La bunicii mei, unde petreceam mult timp, fiindcă malurile Oltului și ale cetății erau mai ofertante decât claustrarea de la bloc, atelierul arăta cam cum arată camera mea de lucru acum – ar fi un eufemism să spui că eclectic. De grindă erau agățate fel de fel de unelte mici, unele fiind strecurate în crăpăturile care se formaseră între timp, pentru a se bucura de un echilibru instabil. Eram mereu îndemnat să culeg toate sârmele și șuruburile pe care le întâlneam în cale, fiindcă „nu se știe la ce vor folosi”. Am bricolat mult și fără talent în copilărie, exercițiile fiind utile fiindcă mi-au arătat *la ce nu sunt bun*. Mama fusese fotografă: eram abonați, prin bunăvoința ei, la câteva reviste de profil din Occident (acestea nu erau cenzurate), unde o rubrică era dedicată greșelilor din arta fotografică. Sugestia că există și lucruri care nu sunt de nasul meu, că mă întrec a fost fundamentală pentru climatul meu de formare. Părinții mă lăsau să experimentez tot ce vroiam – mă înscriesem cam la toate atelierul de la Casa Pionierilor, inclusiv șah, deși era limpede că nu-s făcut pentru unele dintre ele, dar părinții mei erau preocupați să aflu pe propria mea piele care-mi sunt limitele. Ceva, însă, din tot acest amalgam a rămas nelimitat: dragostea pentru mirosul de lemn proaspăt prelucrat. Duceți-mă într-un atelier sau într-o lemnărie și veți avea dificultăți să mă scoateți de acolo.

- Bănuiesc că la început vă trimiteți cronicile la reviste prin scrisori tradiționale, acum le trimiteți prin email. Partea electronică este mult mai aproape de noi și atunci reușim

să avem până și revistele mult mai repede în casele noastre. Este un avantaj sau dăunează internetul presei culturale, mai ales celei tipărite?

- În studenție, băteam textele – ale mele și ale altora – la mașina de scris a *Echinoxului*, deși mașină de scris am avut dintotdeauna, ca urmare a unei pățanii care se putea lăsa cu cântec. Obişnuind să cotrobăiesc peste tot, în căutare de „giuvaeruri secrete” (merg și acum relativ regulat la Piața de Vechituri, ultima găselniță fiind o celebră monografie Luther, vândută de un ambulant care nu știa ce are, așa că i-am dat mai mult decât a cerut), am găsit în podul casei bunicilor mei un sac de cartofi, în interiorul căruia se afla o mașină de scris de peste 20 kg. Am cărat-o cu greu jos, bunicul meu era să facă atac de cord când a văzut-o, întrucât cădea sub incidența unor restricții speciale, dar m-a lăsat s-o lubrifiez și să-i strâng șuruburile, pe considerentul că un zgomot suplimentar venit din atelier n-avea cum să deranjeze. Tatăl meu nu m-a lăsat s-o aduc la bloc, fiindcă ne-ar fi trădat țăcănitul, așa că am învățat să scriu la mașină pe un butuc, cu cățelul alături, pe post de asistent de circumstanță. Aceasta a fost mașina la care am început să scriu după ce am devenit scriitor cu patalama, la Tg. Mureș, unde calitatea de colaborator permanent al *Vetrei* mi-a legitimat dreptul de a poseda o mașină. În 1992, bursier Fulbright la Bloomington Indiana fiind, m-am înscris, din nou, la toate atelierul deschise membrilor campusului, inclusiv la cursurile de computer. M-am întors, așadar, contaminat de toate relele promisiunilor virtuale, pe care scriitorii conservatori le incriminează astăzi când au devenit realități și mi-am vândut autoturismul pentru a cumpăra un computer. Windows încă nu era, unele caractere se introduceau cu coduri, prin sistemul WordPerfect, acesta fiind computerul la care mi-am scris și redactat lucrarea de doctorat. Nu vreau să epatez, dar chiar cred că un intelectual mefient față de computer și față de universul presei virtuale e ca un mecanic auto lipsit de șurubelniță și de alte unelte trebuincioase meseriei. Există un singur alt handicap care-l descalifică din competiția globală: necunoașterea limbii engleze. Știu ca, formulând în acest fel, îi supăr pe francofili, însă, dn experiență proprie, am înțeles că Franța și-a tăiat de una singură craca de sub picioare refuzând universalismul terminologic al lumii virtuale (francezii scriu la *ordinateur* și folosesc *logiciels* pentru a accesa lumea etc.) și impunând restricții drastice în privința accesului la informație, mai ales la cărți. Am mii de cărți academice de primă mână descărcate de pe Internet din mediul intelectual anglo-saxon, dar e mai mult decât o aventură să vezi o carte de la Gallimard. Naționalismul protector tradițional subminează accesul liber la cartea franceză: cred că aceasta este o partidă pe care Hexagonul a pierdut-o pe mână proprie.

- Se vorbește foarte mult despre cartea-obiect și cartea electronică. De care vă simțiți mai aproape? Va dispărea într-o zi cartea scrisă?

- Secțiunea finală a întrebării Dumneavoastră sugerează un răspuns de tip nostalgic, recuperatoriu, ca și cum dispariția cărții scrise ar fi echivalentă cu un cataclism. Nu cred că va dispărea, tot așa cum nu cred că cele două – cartea fizică și cea electronică – se află într-un regim concurențial, ci, dimpotrivă, într-unul de completare. Ca om de știință – atât cât sunt... –, nu pot să nu constat că arborescența de informare a realității virtuale o întrece, adesea, pe aceea a cărții fizice. Citesc, de pildă, un pasaj din Vechiul Testament și în el există zeci de trimiteri și săgetuțe albastre care, odată accesate, deschid mii și mii de linkuri. Esența e să știi să separi grâul de neghină, să nu te lași amăgit de amatori cu ideologii specifice, cum sunt, în cazul de față, cele motivaționale. Experiența mi-a arătat că, în faza propedeutică a unei lucrări științifice, Internetul e indispensabil, întrucât reduce timpul de băjbăire. Tuturor acestor lucruri, banale în ultimă instanță, li se adaugă nuanțele regionale, cum este cazul culturii române și, prin extindere, al celor din țările aflate până nu demult sub umbrela Moscovei. E un aspect pragmatic aici, care generează încă o groază de supărări. Până în 1990, circumscrierea tematică și exegetică a unei cărți se făcea prin raportare la ceea ce știam noi, într-o cultură marcată de cenzură, de inhibiții și de o orientare ideatică relativ enclavizată. Literatura română era un sistem cu reguli autoscopice, autosuficiente, atent întreținute, al cărui stindard – bun la toate – era preeminența esteticului. Și azi, când vrem să vorbim despre „rezistența” scriitorului român în dictatură, spunem că ea se practica în numele „recuperării esteticului”, valoare aproape transcendentă. După 1989, sindromul de enclavă fericită, autosuficientă, s-a risipit ca fumul, întrucât, în domeniul exegezei literare de pildă, unica bază de referință o reprezintă ceea ce s-a scris în lume despre acel subiect. Dispunând de Internet, de avantajul circulatoriu al cărții electronice, nimeni nu-și mai poate proclama retardarea spunând că „n-am știut care e nivelul mondial al temei”. Numeroase tensiuni din viața noastră literară vin pe fondul „canonic” al voinței de enclavizare autosuficientă provincială, pe care mulți o apără. E neplăcut să afli că ești din capul locului depășit, că ideile tale au fost, de fapt, „fumate” de mult pe alte meridiane ale planetei. Mulți dintre semizeii literaturii noastre de azi sunt și au fost dintotdeauna anacronici, îmbătându-se cu apă rece în timp ce numărau, febril, monezile calpe ale notorietății de debara.

- Cărțile dumneavoastră sunt ample studii de istorie literară. Cum a fost momentul întâlnirii cu prima dumneavoastră carte tipărită?

- Nu sunt toate studii. Am mers, în ansamblu, pe trei linii complementare: cea a studiului științific, cea a eseului erudit și cea a criticii de întâmpinare, pe care o practic sistematic de peste 40 de ani. Istoria primei mele cărți am povestit-o și în altă parte. Prin 1985-86 am întocmit un volum de studii și eseuri și l-am trimis la Editura Eminescu, pe considerentul că mulți dintre colegii mei de generație debutaseră deja. Editura a acceptat manuscrisul, cartea a fost anunțată în două proiecte editoriale anuale, dar eu continuam să nu am nici un răspuns. La un moment dat, redactarea cărții s-a prevalat de prezența mea la un simpozion local și mi-a strecurat îndemnul de a-mi căuta „pile”, întrucât „sunt unele probleme”. Am aflat care erau acestea: cenzorul suprem al literaturii din vremea ceaușismului, Mihai Dulea decretase că volumul este un fals: e imposibil ca un autor cu nume maghiar să scrie atât de bine românește. Această suspiciune, că m-aș folosi de un traducător camuflat, m-a urmărit și după 1990, persistând chiar și astăzi. Atunci, sfătuit de Dan Culcer, care avea formidabilul simț ironic de a împinge orice lege până la extremele sale stupefiante, abstruze de aplicabilitate, i-am scris o scrisoare lui Mihai Dulea, explicându-i cine sunt și cum de știu românește. Argumentul lui Culcer a fost: ca autor, ai dreptul să îi scrii celui care răspunde de editurile din România. Spre deplina mea uluială, am primit un răspuns de tip eschivă de la Dulea, trimis și el prin poșta simplă, așa cum am trimis și eu scrisoarea (am publicat-o în ianuarie 1900 la Iași). Replica îngropa definitiv manuscrisul meu, pe criterii de „inactualitate” tematică, însă o formă mult îmbunătățită a lui va fi publicată de Irina Petraș în 1995 sub titlul *Grădina magistrului Thomas*. (Am avut dintotdeauna o pasiune perdantă pentru titlurile atipice, baroce, extrema reprezentând-o *Xenogramele*.)

- Cum este omul Ștefan Borbély în viața de zi cu zi, spre deosebire de scriitor și profesor?

- Este anonimul perfect, ușor atipic și uneori exasperant. Joacă baschet în fiecare dimineață, are pasiunea, întreținută, a vestimentației colorate, caută „rarități” cu care își sufocă apartamentul, cultivă flori pe terasă și se bucură de atașamentul solidar al câtorva prieteni, care pot fi numărați pe degetele unei singure mâini. Călătorește prin Europa, stă cam mult pe unele rețele de socializare, sare de la o informație la alta, căutând să le aprofundeze, și are vocația ingenuă a „provinciei pedagogice”, motiv pentru care a fost un entuziast al NEC-ului și este membru al Academiei Europaea. În esență, e un om care percepe spectacular lumea, savurând-o cu un simț sarcastic uneori prăpăstios, sosit pe linie paternă. Întrebat ce mai face, se miră, zburdând pe terenul de sport, că are atâția ani câți i se spune că are și răspunde stereotip: „înfloritor, ca toamna”. Dar e și omul care simte, în interiorul său, neașteptata activare a unor semnale de alarmă, moștenite, majoritatea, tot dinspre părinți. Devii conștient de senectute doar în momentul în care înțelegi că părinții urcă în tine, revendicându-și dreptul la zestrea genetică. E revanșa lor târzie, degeaba i te opui. Se spune, îndeobște, că fiecare moare singur. Dimpotrivă, după mine, te stingi ca membru al familiei din care faci parte. Aceasta e ultima ironie pe care ți-o administrează viața: îți retrage dreptul, afirmat uneori orgolios, la unicitate.

- Vă mulțumim.

Doina Cetea

Seriozitate, temeinicie, corectitudine

Nu este puțin lucru să cunoști un om de aproape jumătate de secol. Nu am numărat anii și nici acum, la moment aniversar, nu intenționez să fac acest lucru. Las istoricilor literari dificila misie de a număra volumele de eseistică, istorie și critică literară semnate Ștefan Borbély, care umplu rafturile bibliotecilor, las bibliografilor plăcerea de a răsfoi paginile aproape a tuturor publicațiilor literare din țară pentru a-i descoperi semnătura; sunt fapte importante în biografia unui creator pe care, în astfel de momente de bilanț, le rememorezi cu satisfacție. Dar, repet, acum când mă pregătesc să rostesc tradiționala urare, o altă imagine aș dori să evoc, o imagine prin care acesta s-a impus în lumea literară, aceea a criticului intransigent față de impostură, ferm în opinii, consecvent și tenace în susținerea punctelor sale de vedere, ba chiar îndârjit atunci când s-a văzut obligat să apeleze la baioneta polemicii.

Încerc să găsesc un cuvânt care să-l caracterizeze și nu mă hotărăsc. Ezit între seriozitate, temeinicie, corectitudine. Mi-l imaginez la masa de scris, deloc vulcanic, cumpănind atent epitetele, nuanțat în aprecieri, meticolos în construirea eșafodajului critic. Întâlnirile noastre de la Filială cu prilejul lansărilor de carte au fost întotdeauna pentru mine o plăcere, o relaxare a minții. Ștefan a devenit, în timp, unul dintre colegii scriitori în care am avut și am încredere totală. De câte ori i-am dăruit o carte, emoțiile nu m-au părăsit și nici întrebarea „oare care va fi părerea criticului Ștefan Borbély?”

Au trecut anii și iată-l sănătos, prolific, entuziast, admirator al naturii. Mi-l imaginez privind îngândurat, de pe terasa plină de flori a locuinței sale de la porțile Clujului, dealurile înconjurătoare, amfiteatru ciclopice până sub culmile înnegurate ale Apusenilor, apoi unduirea copacilor straniu contorsionați ai pădurii Hoița și verdeța câmpului năpădit acum de case stereotipe, strecurându-se discret, atât cât a mai rămas din el, spre lunca Someșului. Motive temeinice pentru meditație, pentru scris.

La mulți ani, Ștefan Borbély!

Mircea Moț

La anii optzeci

Eram profesor de aproape șapte ani la o școală din Hunedoara (nu mă las deloc ispitit de semnificațiile cifrei neocolite de toate dicționarele de simboluri), aveam un director blajin, care, în perioada studenției, îl văzuse pe Blaga cel marginalizat și care știa multe despre greva studențească legată de numele lui Valeriu Anania, îmi dăduse examenul de definitivat la Cluj și fusesem admis la doctorat, tot la Cluj, împreună cu Irina Petraș și Elena Neagoe, buna prietenă a loanei Em. Petrescu, îndrumătoarea tezei mele de licență. Așa se face că am fost invitat să particip, în luna mai a anului 1980, la un simpozion Argezi organizat la Facultatea de Filologie de pe malurile Someșului (filologie, nu „litere”, cu literele o cam isprăviserăm noi de prin clasa întâi). Accept? Bravo, cine eram eu să nu accept? Drept e că înainte de a-mi confirma participarea, m-am frământat cu gândul, „feliu și chip”, vorba humuleșteanului, dacă nu cumva chiar m-a bătut gândul, care, până la urmă a biruit precum la cronicar, și am trimis confirmarea.

Și am văzut programul simpozionului și mai ales numele participanților: Viorel Mușșan, Aurel Pantea, Ștefan Borbély, Ion Simuț, Petronela și Ion Moldovan, profesori de la filologia clujeană, nume cunoscute, dintre care amintesc pe Irina Petraș și pe Ioana Em. Petrescu.

Comunicări deosebit de interesante și de valoroase fără nicio îndoială, dar mie mi-a reținut atenția în mod deosebit excelentul eseu al lui Ștefan Borbély. Mărturisirea poetului că a mers la mănăstire pentru a învăța să scrie *pe dedesubt* a fost pentru viitorul universitar Ștefan Borbély punctul de plecare a unui demers interpretativ modern și original, contând ca o aventură singulară, finalizată prin propunerea unor posibile repere ale profunzimii poetice argeziene.

Îmi pare rău că nu i-am cerut atunci lui Ștefan Borbély textul cu care aș fi vrut să mă desfăț în ceasuri alese de îngăduită zăbavă. N-am făcut-o poate și pentru că bucuria sărbătoririi poetului de la Mărtișor a fost întunecată de moartea neașteptată a lui Marin Preda! Poate că textul despre scrierea argeziană *pe dedesubt* s-o fi pierdut așa cum se pierd toate ale lumii acesteia sau poate să fi fost salvat de revista „Tribuna”, care la inițiativa regretatului Liviu Petrescu, a înființat rubrica „Alfa” dedicată tinerilor critici și esești. Poate!

Nu cred să fi vorbit prea mult cu Ștefan Borbély, dacă nu cumva poate trece drept o exemplară conversație bucuria de a-i fi citit cărțile! Și tristețea, în egală măsură, de a le fi citit pe toate (*La chair est triste, hélas!*), tristețe astâmpărată doar de gândul că vor veni alte și alte cărți! Oricum, cu Ștefan Borbély nu aș fi putut „sta de vorbă”, fiindcă nu vorba îl fascinează pe eruditul critic și eseist, ci cuvântul care, în vremuri hólterlinian sărace, nu s-a lepădat de puterea sa creatoare. Acum câțiva ani, un alt coleg de filologie clujeană, cu care îmi îngăduiam de cele mai multe ori „să stau de vorbă”, m-a întrebat dacă și cu Ștefan Borbély vorbesc tot așa cum vorbesc cu el! Mărturisesc aici cu toată sinceritatea că atunci când vorbesc cu Ștefan Borbély, vorbesc întotdeauna *pe dedesubt*, vegheați amândoi de prezența cuvântului argezian!

Zilele prozei: Cluj-Napoca și Bistrița

Uniunea Scriitorilor din România, Filiala Cluj, Reprezentanța Bistrița-Năsăud a Filialei Cluj aUSR și Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud au fost organizatorii Zilelor Prozei, ediția 2023.

Au participat la această ediție Simona Antonescu, Diana Adamek, Rodica Baconsky, Ștefan Borbély, Constantina Raveca Buleu, Cornel Cotuțiu, Icu Crăciun, Victor Cubleșan, David Dorian, Gheorghe Glodeanu, Leon Iosif Grapini, Andrea H. Hedeș, Florina Ilis, Alexandru Jurcan, Daniel Moșoiu, Ion Mureșan, Ovidiu Pecican, Mircea Popa, Laura Poantă, Ion Simuț.

Gazde: Irina Petraș la Cluj, Icu Crăciun, Menuț Maximilian, Olimpiu Nușfelean la Bistrița.

În program: la Cluj la sediul Filialei – Colocviu/dezbatere: Rețetă pentru un roman bun. Atelier de prozatori, La FICT (Festivalul Internațional de carte Transilvania), în Piața Unirii – Starea prozei contemporane – prezentări de carte, dialog cu cititorii; la Bistrița – desant scriitoricesc la Colegiul Andrei Mureșanu. Gazde la liceul bistrițean au fost Nicoleta Butuza – bibliotecar, Doina Macarie – inspector școlar și prof. Claudia Groza, iar scriitorilor li s-au alăturat colegii Victor Știr, Iacob Naroș, Ileana Urcan, Ionela Nușfelean și managerul Casei de Cultură a Sindicatelor – Alexandru Cățcăuan.

Un film al evenimentului va fi postat în curând pe contul youtube.

Irina Petraș

„Mă gândeam, pornind de la ceea ce spune Kundera, că fiecare romancier face un soi de recapitulare pe cont propriu a istoriei romanului. Am crezut întotdeauna că oricât de multe categorii de romane găsim, oricât am împărți romanele în istorice, de dragoste, capă și spadă, psihologice, thrillere ș.a.m.d., niciun roman nu intră cu totul în această categorie. Toate aceste categorii sunt cu rest și, prin urmare, bănuiala mea, că fiecare roman e o singurătate, pare să fie verificată. Fiecare dintre prozatori poate spune asta despre propriile lui cărți, fiecare roman pe care l-au scris fiind o singurătate. Kundera leagă apariția romanului de retragerea lui Dumnezeu, Cel care a lăsat lumea pe seama oamenilor cu bucățele de adevăr pe care să le povestească. Ce înseamnă un roman bun? Un roman care are poveste bună. Cu toate acestea, nu scăpăm de singurătate și de gustul fiecăruia nici măcar când e vorba de a stabili care-i un roman bun și care nu, deși fiecare pe cont propriu o spune imediat. Mă gândeam și la vechea definiție, cu oglinda purtată de-a lungul unui drum care părea, la prima vedere, un fel de definiție a romanului realist, oglinda venind și ilustrând și totul părand a fi OK. Numai că nu-i adevărat, oglinzile sunt fiecare în felul lor, au ape care pot să modifice, o înclinare față de drum mai mare sau mai mică, autorul poate să vadă dintr-o anumită perspectivă, cititorul din alta, prin urmare, oricum am întoarce-o, ajungem la concluzia că nu putem avea o rețetă pentru fabricarea unui roman”.

Simona Antonescu

Rețeta unui roman bun

Imaginația scriitorilor a constituit dintotdeauna o fascinație asupra oamenilor. Lumea vrea să știe cum ia naștere cartea acolo. O vezi? Chiar vezi filmul acela, derulat pe un mare ecran circular care te înconjoară? Și mai exact de unde știi cum mirosea sau un detaliu extrem de intim legat de viața interioară a personajului tău? Sunt întrebări izvorâte din credința nestrămutată că

lucrurile scrise sunt adevărate. Chiar dacă raționalul se poziționează corect, înțelegând că de fapt îți imaginezi, totuși sămânța unei întrebări rămâne în interior: de unde știi? *De unde știi* exclude raționalul *cum ai imaginat asta*.

Nașterea cărții este o taină pe care niciuna dintre explicațiile scriitorilor nu a reușit să o dezvăluie până acum. Oamenii au rămas cu impresia că nu li se spune tot, iar această atitudine presupusă a fi intenționată a scriitorilor adâncește și mai mult misterul, îl face și mai atrăgător.

O să vorbesc mai întâi foarte pe scurt despre câteva dintre clasificările romanului, o să propun apoi o rețetă a unui roman bun în zilele noastre și o să închei cu două reguli de încălcat și trei de urmat.

Câteva clasificări ale romanului de astăzi

Peste scheletul binecunoscutelor clasificări mai vechi, care rămân în picioare, se grefează astăzi noi tendințe. Tocmai această continuă transformare a romanului îl face atât de iubit, ca specie literară, faptul că întotdeauna a răspuns prompt la nevoi venite din societate, de la cititori.

Voi începe cu clasificarea în roman al explorării lumii interioare sau roman al explorării lumii exterioare. Poate că o rețetă câștigătoare, astăzi, ar fi mixul lor. Cititorul s-a schimbat (propunerea unei rețete câștigătoare de roman nu poate omite o propunere pentru un profil ideal de cititor, receptarea fiind parte din proces) este mai rafinat, mai selectiv, s-a format din romanele mai multor secole care i-au modelat gustul, poate prin saturație, poate prin evoluție, prin depășirea unor stadii psihologice, mentale și emoționale, ca vârste ale umanității. Suntem în epoca *fine dining*-ului romanului, dacă tot vorbim despre rețete.

Astăzi nu mai concepem un roman fără o analiză a vieții interioare a personajelor.

lor. Dacă nu o întâlnim, așteptările noastre nu sunt împlinite și atunci amendăm lipsa aceasta: spunem că povestea este bună, construcția solidă, dar am simțit nevoia unei sondări mai adânci în viața interioară. Ce simțea personajul atunci când făcea asta?

Înclinarea spre explorarea emoțiilor și cercetarea traumelor formatoare este o tendință generală a societății de astăzi, pe care literatura/romanul o reflectă. Cei din generația Millennials (33-40 de ani) sunt caracterizați ca fiind individualiști, egoiști, chiar

spună, chiar și aluziv, ce e bine și ce e rău. Ne place să ne prezinte faptele, gândurile și sentimentele, lăsându-ne nouă dreptul de a decide.

Ca răspuns la acest gen de dorință a cititorilor avem adesea astăzi antieroi. În lipsa granițelor, lucrurile s-au amestecat mai mult decât trebuia. Este o caracteristică a perioadelor de căutare, când regulile vechi sunt contestate și se caută noi granițe. Pentru găsirea echilibrului, orice sistem mai întâi va pendula o vreme. Pe de altă parte, este

narcisiști, forțând ruperea vechilor reguli și construind altele noi în toate domeniile. Propria lor persoană trece înaintea oricăror alte preocupări. Termeni ca autocunoașterea și construirea de sine le sunt foarte familiari. În literatură se reflectă prin scrieri de genul celor ale scriitorilor Annie Ernaux (*Anii*), Helen Macdonald (*U de la uliu*), Colum McCann (*Apeirogon*) sau Manuel Vilas (*În toate a fost frumusețe*). Ei înșiși fac parte din altă generație, Baby-Boomers (55-65 de ani), dar cărțile lor răspund schimbărilor din lume. Am ezitat să numesc aceste scrieri romane, cred că asta ar merita o discuție separată.

Se maturizează deja și generația de după Millennials, Generația Z (17-28 de ani): nativi digitali, conectați permanent online, nu mai recunosc granițele la niciun nivel, sunt multiculturali, atenția lor poate fi reținută pentru șase minute (tot din cauza bombardamentului de informație în care s-au născut), sunt născuți într-o lume care avea deja o viață virtuală, de aceea ei pendulează mereu între realitate și virtual, sunt depresivi și confundă lipsa pericolelor din viața virtuală cu cea din viața reală.

Ei sunt cei mai înclinați să considere că nu sunt credibile personajele total pozitive sau total negative. Pentru Generația Z, mai mult decât pentru alte generații, există doar oameni care fac fapte bune și fapte rele, iar atenția se mută către felul în care săvârșirea uneia sau alteia l-a făcut după aceea pe erou să se simtă. În literatură aceasta se reflectă în personajele lui Richard Flanagan (*O cale îngustă spre nordul îndepărtat*, 2013) sau Jo Nesbo (*Regatul*, 2021).

Revin la clasificare. Putem avea roman romantic sau roman realist, unul răspunde nevoii de iluzie, de poveste, celălalt răspunde dorinței de autenticitate, de obiectivitate, de a vedea viața necoafată, cu toate asperitățile ei.

Astăzi se pare că dorim toate acestea într-un mare și minunat roman. Vrem să ni se pună în mână pâinea și cuțitul și să fim lăsați să judecăm singuri, să cântărim și să decidem. Nu mai dorim ca autorul să ne

adevărat că omul real este un mix de fapte bune și rele, de decizii bune sau greșite, dar răul în sine trebuie să poată fi recunoscut. Un bun instrument de recunoaștere ar putea fi felul în care scriitorul arată că se simte eroul după săvârșirea unei fapte rele, făcând astfel diferența între fapta în sine și cel care a făcut-o. E vorba despre importanța regretului, de semnalele pe care le dă simțul etic și moral. Ca exemplu de antieroi m-am gândit la cei ai lui Jo Nesbo (*Regatul*) și la cei ai lui Jaime Cabre (*Vocile lui Pamano*).

Cum explicăm tendința de a îndrăgi totuși astfel de eroi? Sau poate nu chiar a-i îndrăgi, dar înclinația de a căuta astfel de cărți – dincolo de stilul literar foarte bun și de metodele de narațiune excelent stăpânite. Poate că, într-o lume oarecum sigură, în care viața nu ne este amenințată, iar dorințele ni le putem împlini relativ ușor, apare curiozitatea de a experimenta la hotarele binelui? Este un subiect la care pot să pun doar întrebări.

Rețeta unui roman bun, astăzi

Este Stephen King deținătorul unei rețete de succes? Poate. În ce măsură este literatură adevărată ceea ce scrie? Nu ne pronunțăm, adică eu cel puțin mă abțin. Scrie în mod clar după o rețetă care, din punct de vedere al prizei la public, este câștigătoare. Gramajul ingredientelor, cantitățile folosite și chiar ingredientele în sine sunt însă detectabile de un cititor avizat, cu o paletă mai largă de lecturi și cu înclinații spre reflecție. Îmi cer iertare de la fani domnului King.

Cu alte cuvinte, la Stephen King rețeta este la vedere, pe când la Jaime Cabre, mai ales în *Confiteor*, sau la Maggie O'Farrell în *Hamnet*, rețeta numai cu mare greutate și cu o vagă aproximație ar putea fi detectată.

Astăzi știm cu toții o brumă de psihologie și psihanaliză și, conștient sau nu,

mintea noastră încearcă adesea, pe parcursul lecturii, să ofere motivații ale textului provenite din biografia emoțională a scriitorului. Sunt momentele acelea în care oprim lectura ca să căutăm date despre viața autorului și, adânc ascunse printre aparențe, să descoperim traume care ar fi putut conduce la ceea ce citim.

Sunt puțini împătimiți de literatură care să nu fie atrași și de psihologie și psihanaliză. Aceste domenii par a exercita o atracție magnetică asupra unei anumite categorii de oameni. Cei cu imaginația bogată sau poate cei suficient de tari în spirit ca să vină până pe marginea prăpastiei și să privească în jos.

Suntem construiți dintr-o parte vizibilă, fizică, tangibilă și o parte invizibilă, psihică, lumea noastră interioară, lumea gândurilor și a imaginației. Știm că o experiență din lumea interioară poate fi la fel de reală și amprentează cu aceeași putere conștiința ca una din lumea fizică. Literatura este puntea de legătură dintre aceste două lumi în care viețuim, iar romanul este sursa de viață a lumii interioare, care are aceeași nevoie de a trăi ca și corpul fizic.

Spuneam mai sus că romanul răspunde unei nevoi mereu noi a oamenilor, urmează fidel societatea în mersul ei, este parte din convoiul societății aflate într-un drum spre ea însăși, de autodescoperire. S-a dovedit de-a lungul vremii maleabil din acest punct de vedere: a împlinit întotdeauna o nevoie, numai că nevoia s-a schimbat.

Romanul promite îndeplinirea dorințelor care ne frustrează în lumea fizică, într-o lume mentală, asemănătoare celei virtuale, construită nu cu simțurile exterioare, ci cu dublurile lor interioare. Dacă astăzi dorințele noastre cele mai arzătoare sunt să fim înțeleși, să simțim că aparținem unui grup asemănător nouă, dar și să experimentăm situații și emoții limită, atunci ne vor plăcea romanele în care viața interioară este eliberată printr-o ruptură petrecută în viața exterioară (ca în *Noaptea oracolului*, de Paul Auster, unde un personaj ajuns întâmplător în aeroport își cumpără din impuls un bilet și pleacă cu primul avion, oriunde ar zbura el, părăsind pentru totdeauna o viață perfectă, fără să ia cu el bani sau bagaje).

Din rețeta unui roman bun nu poate să lipsească stilul literar – sau în limbajul de toată ziua, cât de bine este scris. E o noțiune greu de prins în cuvinte. Ea are legătură cu pașii prin care un romancier își revizulește manuscrisul după ce termină de scris:

- recitirea, când urmăresc ritmul frazei și ce simt când aud fraza aceasta. Adesea citirea cu voce tare ajută mult. Dacă îmi pierd răsuflarea înainte să se termine fraza, atunci este prea lungă. Ca proporția de aur din arhitectură, ca șirul lui Fibonacci care ne vrăjește în natură, și fraza are un echilibru al ei de aur, un ritm care e mai greu

de definit, dar poate fi căutat empiric. Uneori fraza cere punct în alt loc decât te-ai aștepta. Uneori bate scurt și sacadat ca inima, alteori se leagănă prelung ca valul.

- apoi tăierea cuvintelor fără acoperire (de genul: *grozav, extraordinar, uluitor, fantastic, nemaipomenit*), înlocuirea cât mai multor cuvinte cu sinonime și testarea noului echilibru al frazei.

- verificarea limpezimii frazei, pentru că inițial știam ce voiam să transmit, dar în procesul acesta de a da textului o formă literară am cam ascuns informația.

Cu alte cuvinte, din rețeta unui bun roman face parte un vârf de cuțit de inspirație și 2 kg de muncă.

Ce mai urmăresc în romanele care îmi plac: structura, felul în care evenimentele sunt echidistant distribuite pe parcursul textului. Intrările personajelor, care este bine să fie făcute printr-o acțiune care să transmită părțile mai importante ale caracterului lor, în loc să se pună punct desfășurării evenimentelor și să se introducă pagini de descriere. Apelul pe care scriitorul îl face la simțurile mele, ademenindu-le din lumea reală și obligându-le, dacă momeala este credibilă, să înceapă să perceapă o altă lume, cea din carte. Cel mai ușor de ademenit este simțul mirosului, care va pleca imediat pe urmele aromei de portocală desfăcută lângă bradul de Crăciun, felie după felie, cu coaja ei umedă și alunecoasă pătând degetele pe care le duci la nas și inspiri adânc. Dacă vă miroase a portocală, este din cauza literaturii.

Două reguli de încălcat și trei de urmat

Reducerea unor teorii vaste și a unui număr mare de tehnici complicate la câteva puncte-cheie cu efect magic, imediat, ne vrăjește astăzi, indiferent despre ce domeniu vorbim. Se aplică și literaturii, toți cei interesați caută trei reguli de urmat, șapte pași simpli, zece lucruri de care să ții cont și așa mai departe, toate cu promisiunea unui rezultat miraculos.

Nu mai de dragul jocului, voi urma acest tipar contemporan și voi arăta două reguli de încălcat și trei pași de urmat pentru un roman reușit.

1. *Show don't tell* este o tehnică literară despre care se vorbește mult și care este promovată ca o garanție a succesului la cursurile de scriere creativă din Europa și America.

Să arăți poate fi, într-adevăr, mult mai atractiv decât să povestești, să te substitui unei instanțe superioare care filtrează detaliile faptelor și le narează pe cele subiectiv considerate relevante. Dar se aplică întotdeauna?

Iată o minunată scenă scrisă cu tehnica show de către Hilary Mantel, scena cu care ea deschide romanul *Wolf Hall*.

Dincolo de marea îngustă Putney, 1500

- Acum, ridică-te!

Doborât, amețit, redus la tăcere, căzuse la pământ - aruncat cât era de lung pe pietrele ce îi pavau curtea. Își întoarce capul într-o parte; privirea îi este îndreptată spre poartă, de parcă așteaptă să-i sară cineva în ajutor. O lovitură bine țintită ar putea să-lucidă.

Din rana adâncă de la cap - prima lovitură reușită dată de tatăl lui -, un fir de sânge i se prelinge pe față. În plus,

ochiul stâng îi este aproape închis, însă dacă privește c h i n u i t într-o parte, cu ochiul drept poate să vadă cum cusătura de la gheata tatălui său se desface. Sfoara ieșită din piele are un nod tare, care îi deschisese încă o rană după lovitură primită în sprânceană.

- Acum, ridică-te!

Walter urlă de sus la el, gândindu-se unde să-l mai lovească. El își înalță puțin capul și se târâște înainte, pe burtă, străduindu-se să nu-și lase la vedere mâinile, căci lui Walter îi face mare plăcere să le strivească.

- Ce ești tu, țipar? îl întreabă părintele lui.

Se dă înapoi, își ia avânt și pregătește alt șut. Hilary Mantel

Lovitura îi taie răsuflarea. Se gândește că pt sosii sfârșitul. Fruntea i se prăbușește la pământ" întins, așteptând ca Walter să-i sară în spinare. Căteaua, latră, închisă undeva într-un șopron, „o ... fie dor de ea”, se gândește. Curtea miroase a bere* sânge. Cineva strigă pe malul râului. Nu-l doare ni? sau poate că totul îl doare, căci nu poate izola o du anume. Însă simte brusc răceala, doar într-un si loc - prin pometele sprijinit de caldarâm.

- la te uită, ia te uită, urlă Walter.

Sare într-un picior je parcă dansează. Uite ce-am făcut. Mi-am stricat gheata tot dându-ți șuturi în cap.

Centimetru cu centimetru. Centimetru cu centimetru tot înainte. Nu contează dacă-ți zice țipar sau vierme, ori șarpe. Ține-ți capul plecat, nu-1 provoacă. Cheagurile de sânge din nas îl împiedică să respire, așa că trebuie să-și țină gura deschisă. Cum tatăl lui este preocupat pentru moment de stricăciunile aduse perechiilor lui bune de ghețe, are răgazul să vomite.

Este un foarte bun început de roman. Tot ceea ce dorim după lectură este să continuăm. Așadar, o astfel de scenă *show* ca deschidere ar putea fi o bună rețetă. Și

tocmai când o declarăm pe Hilary Mantel o mare maestră a acestui procedeu, scriitoarea m-a surprins, în romanul *Oglinda și lumina*, cu pagini întregi de narațiune pură, cu nimic mai prejos decât tot show-ul de mai sus. Așadar, regula *show don't tell* poate fi încălcată cu succes.

2. Nu divaga de la subiect (ceea ce numim burțile romanelor) este o regulă bună, bazată pe observații nu foarte greu de făcut asupra firii omenești și a modului în care ni se poate capta și păstra atenția.

Și totuși, *Theodoros* al lui Mircea Cărtărescu sau *Grădina Finzi-Contini* a lui Giorgio Bassani contrazic cu succes această regulă. Divagările ambilor scriitori conțin la rândul lor alte divagări în ele, și cu toate acestea textul în sine, pe mine cel puțin, m-a vrăjit, fără să-mi lase impresia că este nevoie de un efort suplimentar ca să urmăresc firul principal al narațiunii. M-am gândit că poate regula asigură confortul cărării bătute, pe când pentru încălcarea ei se cere mai mult decât o stăpânire perfectă a tuturor tehnicilor narative, se cere atingerea de aur a geniului literaturii.

Alte reguli însă sunt mai greu de evitat fără a dăuna întregului – și am ajuns la trei pași de urmat pentru un roman bun:

a) romanul trebuie să fie sprijinit pe o structură, invizibilă ochiului care citește, dar absolut necesară – părere proprie – aceluia echilibru al părților care face ca narațiunea să cucerească, să pară fermecată. Nu este fermecată, este doar bine structurată.

b) personaje complete, migălos construite, ele însele parte inseparabilă a narațiunii (Isabel Alende, *Portret în sepia*), în opoziție cu personajele-umbre japoneze, insuficient construite, uneori poate intenționat, pentru ca accentul să cadă mai mult pe situație, dar cel mai adesea cred că neintenționat. Atunci când scriitorul reușește să-și îmbrace propriile personaje ca pe niște mănuși și să facă cititorul să simtă lumea prin simțurile lui, lumea aceea va trăi. Când cititorul începe să ignore ce aud urechile lui sau ce miroase nasul lui și să audă în schimb sunetele scrise de un autor într-o carte, să-i miroasă puternic a pământ umed numai pentru că așa scrie pe hârtie, când o pagină de roman îl desprinde realmente, concret, din lumea fizică și îl introduce în lumea mentală, lucrul acela – care pare a fi vrăjitorie – este literatură.

c) a treia regulă care cred că nu ar putea fi încălcată fără a dezamăgi este împlinirea așteptărilor. Dacă scriitorul a creat, timp de zece capitole frumoase, o anumită așteptare și a făcut-o deliberat, atunci trebuie să o împlinească la final. Nu poți construi două personaje fabuloase, un bărbat și o femeie, să arăți evoluția lor care inspiră entuziasm, să vedem pe parcursul unei cărți întregi drumurile lor paralele, apoi la finalul cărții, când ei în sfârșit se întâlnesc, să nu-i lași să fie împreună. Un astfel de final va dezamăgi, indiferent cât de puternic va fi motivul din spate. Este o așteptare pe care tu însuși ai creat-o.

La final mă gândesc că e foarte posibil ca mâine să citesc un roman care nu corespunde niciunui dintre toate aceste puncte, și care totuși să-mi placă. Pentru că, pe lângă orice fel de rețetă, praful acela cât un vârf de cuțit de inspirație nu se va lăsa niciodată cântărit cu exactitate și va scăpa mereu oricărui analize.

Vasile V. Filip - 70

Simion Răchișan

Un alt OM de pe Someș

Oamenii valoroși de pe Someș sunt mulți și deosebiți. Despre unii am scris împreună cu sărbătoritul de astăzi, Vasile Filip. Acum nu o să-mi exprim gândurile despre o parte din cele 150 de studii, articole, comunicări, prefețe, nici despre volumele mai vechi sau mai noi, scrise de Lică, întrucât sunt aspecte pe care le vor surprinde, în mod cert, alți apropiați ai sărbătoritului. Voi scrie câteva rânduri despre prietenia mea cu el, care definesc omul și, indirect, etnograful și scriitorul aniversat, întrucât modul lui existențial este reflectat și în felul său de a scrie: cinstit, plastic, profund și exact.

Mulțumit că există, n-am încercat niciodată să definesc această relație specială dintre mine și Vasile Filip. Însă voi creiona o așa-zisă compoziție despre prietenia noastră, deși, în astfel de conjuncturi, există riscul imens și rețineră de a cădea în platitudine și de a elabora un soi de compunere școlară, încărcată cu o prea multă afectivitate. O relație de prietenie ca a noastră nu este ceva obținut pe moment, întrucât prietenii adevărați investesc, în timp, multă sinceritate și, implicit, loialitate, multă empatie și lipsă de egoism, multă înțelegere reciprocă și suport psihic necondiționat, confirmând înțelepciunea conținutului proverbului românesc: *Cine se aseamănă se adună*.

De unde avem atâtea similitudini mentale și comportamentale comune? Probabil de la „originea noastră sănătoasă”, de la complexul rustic de atunci față de viața urbană, socială și culturală. De la lipsa invidiei, însoțită de bucuria reușitei celuilalt. De la corectitudinea din vorbe proprii, corelată întotdeauna cu fapte imediate. De la neputința refuzului în cazul unor solicitări de sprijin spiritual sau material. De la spiritul său economic evident, apreciat de mine ca o ușoară avariție, provocator de zâmbete reciproce. De la preocupările lui considerate mai importante decât cele ale mele. Mi-amintesc bine începuturile filologice, întrucât aspirațiile noastre erau modeste, iar veleitățile lui etnografice și scriitoricești nu s-au conturat îndeajuns. Doream, doar, să fim buni profesori de română, în comparație cu mulți colegi și prieteni de-ai noștri, dintre care unii erau, alții se visau poeți, prozatori sau critici literari. Folclorul sau gramatica, îmbrățișate de noi, erau și sunt și acum domenii insuficient agreate de toți filologii. La modul general și abstract prietenia o poți ușor defini, dar un prieten nu-l poți califica decât comparativ cu modul tău de a fi, de a gândi, de a acționa. Ca atare, gusturile noastre estetice erau comune, cumpăram aceleași cărți, pe care, totuși, le purtam în zile diferite. Aveam aceeași înălțime, aceeași greutate, el cântărea cu 300 de grame mai mult decât mine, greutatea ochelarilor pe care îi poartă astăzi. Seriozitatea lui am considerat-o mai mare decât a mea. Ca dovadă a seriozității sale, a obținut o medie mare și a fost repartizat la Codlea pe puținele locuri din Ardeal, vacantate de minister. În plus, seriozitatea lui este un fapt dovedit ulterior prin rezultatele obținute, întrucât Lică este produsul intelectual a unui sistem de învățământ, care, deși limitat în unele privințe, era mai calitativ, mai bine structurat și mai bine organizat decât cel de astăzi. În ceea ce ne privește, o prietenie nu este o poveste frumoasă despre cine și cât poate obține de la celălalt, nu este o întrecere între actanți, ci se bazează pe o relație de egalitate, un fel de parneriat, în care fiecare dă acces la propria sa intimitate. De aceea, după ce am fost repartizat în județul Suceava, distanța nu ne-a despărțit. Înainte de începutul școlii ne-am întâlnit la Codlea, vâsind într-o barcă, pe un lac din împrejurimi, înconjurat de pădurile arămie ale toamnei. A fost momentul despărțirii de farmecul vieții studentești și al intrării în vâltoarea vieții cotidiene. Însă o prietenie autentică nu se cuantifică în cantitatea de timp petrecută împreună, ci în calitatea temporală parcursă împreună, dar mai ales în sprijinul și afecțiunea dovedită de el, în grija manifestată ca această legătură sufletească să dăinuie și să devină uni-

că. Ca atare, a acceptat să devină nașul meu la nuntă. Un gest pe care l-am apreciat profund, dar pe care întotdeauna l-am considerat în subsidiarul unei prietenii adevărate, trăite autentic. Am considerat că a fi nașul cuiva este o relație superioară și nu constituie o obligație, ci un rezultat al unei bune și armonioase comunicări. Lică a fost și este un naș adevărat, dar finul, adică eu, sunt inadecvat acestei posturi, pe care, cred, am înțeles-o parțial. Cu toate aceste disensiuni minore, prietenia noastră s-a consolidat, am împărtășit valori culturale identice, unele provenite din lecturi comune, altele din interesele generale și preocupările noastre identice, întrucât, atunci când doi prieteni, absolvenți ai aceleiași școli de gândire, simt și acționează la fel, ei vin, când este nevoie, în completarea celuilalt. Ca atare, o astfel de relație de prietenie autentică a rămas și este probată de trecerea timpului. Formula prieteniei noastre este conținută în dedicația scrisă de el și redată parțial de mine, fără formula prea protocolară, pentru lansarea unuia dintre volumele sale, cel care îl definește, ca naș și prieten, dar și ca profesionist aflat la intersecția culturală, benefică lui, definită de titlul acestuia: *Între etnologie și literatură (2009-2019: un deceniu de publicații culturale la Bistrița și în împrejurimi*, Editura Limes, 2019):...*prietenului de care mă leagă cei mai frumoși ani din viață, căruia nu am reușit să-i devin un adevărat naș, dar care a reușit să-mi devină călăuză în labirintul limbii, cu toată prietenia și recunoștința autorului*.

Încrederea în celălalt se câștigă în timp, iar unele dedicații au o doză de intimitate și de sinceritate, care, cred, nu trebuie divulgate, întrucât măștile sociale și culturale, pe care amândoi involuntar le purtăm și le cunoaștem bine, acoperă intimitatea gândurilor și trăirilor reciproce. Poate (și acum) am încălcat un principiu important în consolidarea prieteniei, loialitatea, dar fiecare dintre noi, de-a lungul unei prietenii cât o viață de om, face greșeli sau lucruri pe care ulterior le regretă. Dedicția de mai sus este o dovadă de onestitate din partea lui, întrucât un prieten adevărat îți va spune întotdeauna și lucruri pe care nu ți-ar plăcea să le auzi, însă adevărul mărturisit cu tact și multă înțelepciune nu rănește sentimentele. Un alt mod prietenesc de-al său, de a spune adevărul, este umorul, conținut într-un alt tip de dedicație, care face totuși posibilă dezvoltarea conținutului: *(Cronici, povestiri, mărturisiri*, Editura Charmides, 2022): *lertată să-mi fie – ignorarea titlurilor sale actuale în amintirea tinereții noastre studentești – această perspectivă literar-subiectivă asupra epocii actuale (nici una, nici cealaltă agreate de el); căci dacă nu ne leagă perspectiva, ne leagă ceva mai puternic: prietenia*. Drept dovadă, o astfel de atitudine umoristică provoacă o emulație: fie un confort spiritual, fie prezența unui zâmbet în momentul revederii sau bucuria reciprocă în urma unei convorbiri telefonice banale sau regăsirea propriilor idei în gândirea celuilalt, însoțită de completarea unei reflecții compatibile cu propriile tale reflecții.

De subliniat că Lică a fost mereu alături de mine, m-a făcut să zâmbesc și în situații dificile, m-a susținut și m-a încurajat să mă autodepășesc, dar, discret, m-a și certat când am greșit. În situația noastră a fost primordială întotdeauna prietenia, bazată pe empatie, fiecare afirmându-ne într-un alt domeniu al profesiei noastre, afirmare individuală, însoțită de o apreciere reciprocă. În rezumat, prietenia cu Lică nu este despre beneficii, ci despre profesionalism, despre dăruire, despre încredere, despre onestitate, despre principii valorificate de EL de-a lungul unei vieți de OM.

Închei cu o formă de reverențioasă, încărcată cu o doză particulară de respect comun, des și sincer vehiculată de noi, nu numai în timpul studenției, asociată acum cu evenimentul sărbătorit: „Prietene, LA MULȚI ANI!”

Ilie Rad

Prietenia târzie, dar adevărată

“De la o vârstă mai departe – mi-a spus odată bunul meu prieten, scriitorul Ștefan J. Fay –, oamenii nu prea mai reușesc să facă noi prieteni și merg în viață tot cu prietenii din tinerețe, buni, răi, cum s-au nimerit să fie.”

Mi-am amintit de aceste vorbe cu ocazia jubileului de 70 de ani, pe care îl trăiește, în acest an, fostul meu coleg de facultate, Vasile V. Filip. Statutul de colegi la aceeași secție a Facultății clujene de Filologie (acum de Litere) ne-a oferit ocazia de a petrece sute de ore împreună (ore de curs și seminar, de excursii, de ședințe, de activități culturale și discotecii, de practică pedagogică, de examene etc.). Vasile a participat chiar și la nunta mea, alături de puținii colegi pe care i-am invitat – tot atâtea semnale că prietenia noastră se anunța una durabilă și fără fisuri. La terminarea facultății,

drumurile noastre s-au despărțit, fiecare luând calea locului unde a fost repartizat: el la Codlea, eu la Timișoara.

La întâlnirea de zece ani de la terminarea facultății, nu cred că am schimbat mai mult de două vorbe. Între timp, ne stabilizaserăm pe posturile de profesori: el la Bistrița, iar eu la Cluj-Napoca. Dar comunicarea dintre noi încetase. Eu știam că face o excelentă carieră la prestigiosul Liceu “Andrei Mureșanu” din Bistrița, aflasem chiar că și-a susținut un strălucit doctorat la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, susținere despre care profesorul Ioan Cuceu, membru al comisiei doctorale, spunea că a asistat la un “doctorat strălucit, cu siguranță cel mai convingător, la Universitatea din Cluj, în ultimii 10-15 ani”; iar varianta tipărită a tezei a fost “una din cele mai bune cărți etnologice din ultima vreme, scrisă de un profesor de liceu din Bistrița, credeți-mă, eu <<pășcut>> multă carte de specialitate de treizeci de ani încoace”. Știam și că și-a publicat teza de doctorat (*Universul colindelor românești – în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică*), în anul 1999, pe care susține că mi-a trimis-o, dar eu nu am primit-o.

În 2019, am inițiat și organizat (împreună cu doi colegi clujeni) revederea de 40 de ani de la terminarea facultății, când am retrăit, alături de o parte a foștilor noștri profesori, clipe ale îndepărtatei noastre studenții. Ne-am regăsit atunci cu Vasile, am cunoscut-o pe Ioana, soția lui, i-am făcut, împreună cu Doina, soția mea, și cu Simion Răchișan, coleg de facultate și prieten comun, o vizită la noua lor casă din Feldru.

Menuț Maximilian

Vasile V. Filip: Lumea se schimbă și noi odată cu ea

- Prof. dr. Vasile Filip este în ceas aniversar. Vream, în acest dialog să pornim de acasă, de la Chiuza. Ce înseamnă pentru dumneavoastră rădăcinile?

- Întrebarea este grea, își schimbă răspunsul pe zi ce trece. Una aș fi răspuns dacă mă întrebați în urmă cu câteva luni, altceva vă voi spune acum, iar peste câteva luni, dacă mă întrebați iar, v-aș fi spus altceva. De ce? Pentru că se întâmplă ceva cu locul pe care îl părăsesc și de care ne desprindem și pe care-l ducem în suflet. Acolo, în suflet, el se transfigurează. Acest loc capătă niște dimensiuni mitice pe măsură ce îl interiorizăm, îl luăm cu noi, și chiar pe măsură ce ne desprindem de locul cel real. Locul cel real, Chiuza, îl știe toată lumea de pe Valea Someșului, așezat la 2 km de Someș. Această localitate are cele mai fertile pământuri, pământuri pe care le-am lucrat și eu. Aici mi-am petrecut copilăria, verile din timpul liceului, vacanțele. Îmi amintesc și acum terenurile fostului CAP-ului pe care le lucrau părinții mei, pentru că acel loc avea un farmec aparte, acolo se aduna tineretul, acolo așteptam balurile care urmau să vină cel puțin o dată pe vară. Tinerețea poate fi frumoasă și în felul acesta, chiar și asociindu-se cu munca. Acolo poți cunoaște satul, sufletele care-l compun. Acolo, pe tarla, uneori se cânta, ce să mai spun, acolo se afla tot ce se întâmpla nou, acolo se băfea. Oamenii își dezvăluie sufletul în situații firești, nu atunci când îi întrebi, ci atunci când lucrezi alături de ei. Atunci poți să-i cunoști și merită să-i cunoști, pentru că acești oameni reprezentau și, poate, mai reprezintă o cultură. Ei reprezintă o cultură foarte profundă și foarte bine articulată, cu o dimensiune simbolică, care este capabilă să absoarbă, să explice orice situație de viață, s-o integreze și să facă din ea un fel de cărămidă a ființei noastre interioare. Asta se întâmplă în lumea satului, spre deosebire de ceea ce se întâmplă mai nou în lumea orașului, care a trecut spre o altă cultură dar n-a ajuns încă la acea cultură. Din păcate, din această cultură, deocamdată, am împrumutat doar părțile negative. Și este firesc. Așa se întâmplă, lumea se schimbă și noi odată cu ea. Din păcate suntem într-un moment de trecere și e firească nostalgia acelor lucruri așezate, cristalizate, care îți dădeau sentimentul de siguranță, care nu lăsa nimic neexplicat și nu acceptau incertitudinea, întrebarea fără răspuns. Toate lucrurile își găseau locul lor într-un sistem. Și din acest punct de vedere, astăzi, mă raportează la satul Chiuza, la cultura pe care o reprezenta, ca la un model de clasicitate, modelul lucrurilor așezate. Astăzi am trecut în altele mult mai alunecoase.

- Ce făceau atunci copiii în lumea satului? Cum era copilăria? Care este diferența între copilăria dvs.de atunci și copilăria de acum?

- Eu sunt născut în 1953. În primul rând, atunci erau foarte mulți copii. La una dintre vizitele mele în sat, m-am mirat că într-o zi de sărbătoare n-am văzut pe nimeni în curtea școlii. Curtea școlii și terenul de handbal aferent erau locul de joacă și de întâlnire al copiilor. Am spus asta vecinilor și mi-au spus: „Păi, domnule, poți să te duci în pielea goală dintr-un capăt al satului până în cealaltă că nu te întreabă nimeni. Asta este prima diferență, depopularea satului. Copiii dau farmec satului pentru că pentru ei satul este o lume, pentru ei lumea încă nu există și satul îi ține locul. Dar satul are toate dimensiunile și toate elementele universului în întregime. Îmi aduc aminte că la o anumită vârstă am spus o prostie și cineva a râs, tocmai pentru că am spus o prostie. M-am urcat în turnul bisericii tocmai pentru a vedea satul în întregul lui. Dar vedeam și dealurile dinspre sud și dinspre nord care mi se păreau că seamănă cu cele de pe harta Transilvaniei. Și am spus că mă urc pe turnul bisericii ca să văd toată Transilvania. Bineînțeles că era o prostie și un băiat mai mare a râs de mine, dar țin minte această prostie pentru că, iată, identificam satul ca fiind Transilvania în miniatură. În sat, copiii se împărțeau în grupuri, grupuri care reprezentau locuri, reprezentau străzi. Eu făceam parte din grupul din Hrube (Hrube înseamnă, am aflat mai târziu, găuri, hârtoape). Probabil că, acolo fiind o uliță care ducea spre vechea sărărie, avea în dealul din dreapta niște văgăune care or fi dat numele locului. Pe Hrube erau foarte mulți copii și ei vroiau să fie primii, cei mai grozavi, atât la fotbal, la jocuri, inclusiv la lectură, pentru că exista o bibliotecă în sat, ne întâlneam acolo, citeam și ne împrumutam unii altora cărțile. Sigur că, fiecare copilărie repetă, într-un fel, o copilărie universală, de care a vorbit și Creangă, și Blaga. Din acest punct de vedere, îmi amintesc de prostiile pe care le făceam, pe care astăzi le privesc cu îngăduință, dar atunci am suferit foarte mult din această cauză. Erau pe strada Hrube două bătrâne, Marea și Floarea, pe scurt Sândicile, nu știu de ce li se spunea așa, surori nemăritate, bătrâne amândouă, puțin nebune, trăind într-o casă dărăpănată, cu un perete din tulpini de floarea soarelui, care sta să se dărâme. Vegetația din curtea casei crescuse atât de mult încât aproape că acoperea toată casa. Acolo, practic, era pădure de zmeură, iar noi, copiii, mergeam să furăm zmeură. Acele femei aveau treabă cu copiii de pe stradă în special din această cauză, își apărau zmeura, iar copiii, cu cât știau că e mai periculos și le vedeau pe femei cu jorda în mână, cu atât mai mult copiii făceau o gaură ba într-o parte a gardului, ba în cealaltă și atacau ca lupii, simultan, cele două nu mai ostoiu cu ocările și cu lamentările, cu plângerile. Din toată această treabă ieșea un haz și o hărmălaie foarte asemănătoare cu „Iarna pe uliță” de Coșbuc sau alți memorialiști care vorbesc despre copilărie.

- Vreau să vorbim despre modele. Iar pentru un copil, primul model este mama și tata. Ce au reprezentat și ce reprezintă pentru dumneavoastră părinții?

- Din păcate, astăzi părinții sunt alături de mine doar cu spiritul, pentru că au plecat dintre noi. Am avut în tata un model de bărbăție, de forță fizică și de distanță morală față de cele ale lumii, în sensul unei mai mici implicări, unui mai mare dezinteres sau interes pentru el în suși pentru bănișii lui din cureaua lui cu care să meargă la bufet să sărbătorească sfârșitul de săptămână, mai venind pe mai multe cărări, spre disperarea mamei. Tata a fost un model pe care l-am resimțit din copilărie drept altceva decât ceea ce eram eu să fiu. Suntem adeseori programați să admirăm ceea ce nu suntem. Tata era un dezimplit, iar mama era întotdeauna plină de grijă, iar tata nu ostenea să-i repete proverbul: „Câinele moare de drumul lui, iar prostul de grija altcuiva”. Nu înțelegeam atunci cum ar putea fi mama proastă, de ce este prost cel care se preocupă și de ceilalți. Sigur, astăzi înțeleg, acolo sunt niște nuanțe. Da, este prost cel

care rămâne mereu orientat în afară, cel care se compară mereu cu altul are mereu de suferit și are de suferit oarecum inutil. Însă mama nu era așa. Mama se preocupa de celălalt în sensul unei bune relații cu celălalt. Considera că trebuie să trăiești bine cu vecinii, trebuie să-i ajuți când ai nevoie, trebuie să-i ajuți. Eu consider că o moștenesc pe ea, mai degrabă decât pe tata. Dar, așa cum în cazul lui Blaga, părinții erau foarte diferiți și formau împreună un cuplu, am zice astăzi, complementar, așa și în cazul meu, părinții au fost doi oameni diferiți și, cine știe, poate că e bine să fie diferiți, să ai repere și în unul și în celălalt.

- Ce era cuvântul părintelui pentru un copil?

- Cuvântul părintelui era o poruncă. Astăzi cuvântul părintelui pentru un copil nu mai este același. În primul rând, noi nu le spuneam părinților tu ci dumneata. Ori, cu dumneata nu te poți certa. M-am obișnuit foarte devreme cu ideea de datorie. Vorbesc despre vacanțele gimnaziului, atunci când încă nu trebuia să particip la muncile câmpului. Mama se trezea foarte devreme să meargă la câmp. Eu încă dormeam, iar mama îmi spunea că am de făcut curate și curate lucruri, mi le enumera, iar când venea le verifica. Eu mă prefăceam că dorm, că nu aud, dar după ce pleca mama mi le recapitulam, la început în gând, pe urmă mi le notam. Mama când venea mă verifica. Nu mă lăuda când vedea că le-am făcut, dar vedeam în privirea ei mulțumire. Bineînțeles că la început de multe ori mai uitam, și atunci cobora jorda de după ghindă. Avem nevoie de nuanțe, avem nevoie de încadrare într-un sistem cultural, avem nevoie de oameni care să gândească nuanțat, iar copiii au nevoie de disciplină.

- Încet-încet părăsim vatra satului, această mică Transilvanie care, pas cu pas, s-a mărit. Și primul pas a fost liceul.

- Liceul nu l-am făcut în Transilvania ci la Câmpulung Moldovenesc, unde la vremea respectivă se înființase cel de-al treilea liceu silvic din țară. Am ajuns acolo prin tata care, mergând la bufet, a povestit cu brigadierul silvic din sat al cărui fiu îmi era coleg de școală. Brigadierul silvic aflase de liceul silvic de la Câmpulung Moldovenesc și vroia să-și dea fiul acolo. A vorbit cu tata, el nu avea la vremea respectivă respect mai mare decât pentru brigadierul silvic decât pentru preot. Nu știam foarte bine în clasa a VII-a ce vroiau să fac. Atunci orice meserie îmi plăcea și mi se părea demnă. M-am dus cu entuziasm acolo. Îmi plăcea pădurea, dar ca spațiu al evadării și al excursiei. Mama însă avea rețineri. Cum să fiu eu un om al pădurii, cu cizme de gumă și cu drumuri prin gloduri. Nu i se părea ei că feciorul ei, și așa plâpând, ar fi pentru așa ceva. De asemenea, și dirigintele mi-a spus că nu sunt făcut pentru așa ceva. Și am văzut și eu, pentru că în cinci ani de liceu, fără să pierd dragostea pentru pădure și chiar pentru meserie, pe care mi-am însușit-o cu entuziasm, mi-am dat seama că nu sunt făcut pentru asta. Deși am luat nota 10 la bacalaureat și la matematică și la română și profesorii mi-au spus că pot să aleg orice vreau. Acolo am descoperit că cel mai bun lucru pe care-l pot face este de a da curs acelui ceva înăscut, acelui ceva aflat deja în sufletul nostru, al fiecăruia, în cazul meu a fost asta. Limba și literatura română, poezia, pe care dacă n-am îndrăznit s-o practică pe linie creatoare, am îndrăznit măcar să intru în universul ei și să-i fac pe alții s-o guste, s-o iubească. La liceu a fost un examen foarte greu, sever. Am fost 7,5 pe un loc. Am avut colegi din toată țara. Din Transilvania am fost doar trei. Am fost unicul reprezentant din județul Bistrița-Năsăud. După doi ani s-a înființat liceul silvic la Năsăud. M-am acomodată greu, cu suferință. Am vrut de multe ori să vin acasă. Mulți au și abandonat școala. Pentru că este o traumă să-ți părăsești locurile natale. Dar datorită sentimentului de datorie pe care mi l-a cultivat mama am făcut față. Astăzi, probabil nu aș mai face acest liceu. Puteam fi mai bogat pe linia disciplinelor umaniste, pe care aș fi putut să le citesc într-un liceu precum „George Coșbuc” din Năsăud, pe care l-aș face astăzi cu plăcere.

- Fiind un om al exigențelor, cu siguranță, tot ceea ce v-ați propus ați cultivat și ați lecturat paralel cu liceul sau după liceu, în timpul facultății. Care a fost raționamentul? Ați terminat liceul, ați practicat meseria de silvicultor sau ați mers direct la facultate?

- Puțin timp, înainte de armată, tehnician silvic PAV (Produse, accesorii și vânătoare), dar nu mai mult de 1-2 luni, în 1974. Pentru că după aceea a venit Ordinul de chemare în armată. Armata a fost un prilej de reflecție și de cântărire a șanselor. După liceu, simțind că trebuie să fac ceva pe linie umanistă și artistică chiar, m-am dus și am dat examen la secția de Istoria și Teoria Artei a Institutului „Nicolae Grigorescu” din București. Nu am intrat, erau doar 6 locuri și 136 de candidați. Am făcut armata lungă și mi-am dat seama că singura șansă era să fac Filologia. Am dat la Cluj, am descoperit Clujul și odată cu el spiritul Ardealului și tot în perioada studenției am descoperit muzica populară. Pentru că până atunci, ca toți adolescenții, mă îndepărtasem de muzica populară, se spiritul satului și visam și eu la americanisme. Cunoșteam muzica ușoară foarte bine, îmi amintesc că în perioada liceului chiar am câștigat un concurs de cunoaștere a muzicii ușoare din perioada respectivă, dar radioul de acasă era pus pe radio Cluj, unde la ora 17 sau 18 era o emisiune de muzică populară prezentată de Dumitru Vârtic. Părinții mei ascultau muzică populară, așa că, vrând-nevrând, ascultam și eu. Atunci am avut o mică revelație, cum că e ceva ce merită ascultat. Pentru mine Dumitru Vârtic a fost un fel de spirit al Ardealului și al Clujului, pentru că înainte de a deveni student am vizitat Clujul ca pe un sat. Așa mi se părea mie Clujul, Clujul de vis, pentru că de acolo emana muzica populară.

- Împreună am fost în cercetare pe teren, iar oamenii au fost deschiși și dornici să fie ascultați. Oamenii din județul Bistrița-Năsăud au foarte multe de spus și, îmi spuneați, că dacă această cercetare era făcut acum 10 ani, găseam și mai multe lucruri.

- Rezultatul muncii noastre s-a conturat prin cele 3 volume din proiectul „Cultura tradițională imaterială din județul Bistrița-Năsăud”. Să mai recuperăm ceea ce se poate recupera din cultura care se duce fără întoarcere, care este condamnată să se întâmple așa și curând nu o vom mai găsi și ne vom da seama că am pierdut ceva valoros.

- Vă mulțumim. Vă dorim multă sănătate, putere de muncă și mult succes în readucerea în actualitate a lăzii de zestre românești.

(Din volumul În itari și fără mască, Ed. UZP, 2022)

Ion Radu Zăgreanu

Publicistica, șansă de ieșire din resemnarea cronică

Cornel
COTUȚIUgheare
blânde

„uneori ne simțim ușor răcoriți, o clipă eliberați de starea preajmei, prin relatarea unor crâmpie hulare sau prin rostirea unor metafore care stigmatizează subtil și, deopotrivă, compensativ, o stare majoră a timpului de-acum.”

(Cornel Cotuțiu)

Am lecturat volumele de publicistică ale scriitorului Cornel Cotuțiu, cu sentimentul că ele sunt niște „ferestre”, momente de pauză creativă, de „încălzire” pentru cărțile sale de proză.

Amintindu-ne de Iovinesciana teorie a mutațiilor valorilor estetice, te întrebă împreună cu publicistul „Ce rămâne?” din aceste pagini, din cele zece volume cu genericul „La noi”. Răspunsul vine de la sine. Publicistica lui Cornel Cotuțiu este în primul rând a unui prozator. Ea te încântă, este agreabilă, sprintară, tematic este inspirată din prezentul nostru, ea nu plictisește fiindcă el te delectează mereu, te surprinde prin inflexiunile inedite ale stilului său.

Personal am „am cotrobăit” prin „hectarele” lui de publicistică, mai ales prin acele unghere în care prozatorul lucește ca un licurici estival.

Volumul „Gheare blânde” (Editura „George Coșbuc”, Bistrița, 2023) mi-a relevat și un alt aspect. Publicistica poate deveni și o șansă de ieșire din „resemnarea cronică”, după cum afirmă autorul. Momentul de „răcorire”, clipa de „eliberare”, de „starea preajmei”, subordonate implicit și unei atitudini civice, „prin relatarea unor crâmpie hulare sau prin rostirea unor metafore care stigmatizează subtil și, deopotrivă, compensativ, o stare majoră a timpului de-acum.”, par a avea și un rol terapeutic.

În cele zece volume de publicistică din ciclul „La noi”, Cornel Cotuțiu și-a ales și o rubricatură specifică, le-a împărțit în capitole, deja, bine cunoscute. Ele se păstrează și în volumul „Gheare blânde”, volum care se deschide cu cel intitulat „Cenușul preajmei”.

„Dezgustătoarea preajmă” este radiografiată critic, cu ochiul ironic al lui I. L. Caragiale, stropită cu o vituperare, cu accente de pamflet eminescian („Scrisoarea III”), sesizându-se similitudini ale prezentului care amintesc de romanul „Ciocoi vechi și noi” al lui Nicolae Filimon. Nenea Iancu este mereu „prezent în existența noastră”, regizează „scena noastră politică-ministerială”, numindu-i parcă pe „onorabili noștri miniștri”: lordache Brânzovenescu pentru cultură și Tache Farfuridi pentru învățământ etc.

Climatul social-moral al ultimelor trei decenii este „greu respirabil”, viețuim într-o „mahala”, parlamentul este „un maidan” („Energia parlamentarilor noștri de azi cu siguranță se datorează lecturilor zilnice din...Caragiale.”), sau mai bine zis, totul „E un ha-ha-loi-măs.” Efectul acestor stări de fapt este sesizat cu mirare: „dă târcoale dorul după cotidianul din vremea antedecembristă.”

Puseurile (substantiv drag autorului) sentimentale și nostalgice îi dau târcoale publicistului atunci când el se reîntoarce la anii copilăriei, ai adolescenței, ai profesoratului, la restricțiile din epoca ceaușistă („Sunteți posesorul unui obiect care trebuie controlat” -mașina de scris-„Vrăsta”).

Cum mai sesizam și altădată, unele pagini de publicistică sunt, ab ovo, viitoare puncte de plecare ale unor proze: „Recalcitrante-mărturisite public”, „Un prezent de-acum...40 de ani” (descrierea unei nunți de la sat, în care atmosfera rebreniană este completată cu aceea din unele romane ale lui Augustin Buzura), „Castanul”.

Dialogurile unor personaje devin niște dulcegării sugubețe: „Toporul și pădure”, „Haz de necaz”, „Carantina și soarele”.

Așa cum remarca Marcela Mardare („Pe drumul crucii lui Hristos...”), Cornel Cotuțiu se identifică „cu noi cei de peste”, cu românii din Basarabia sau cu cei din teritoriile ucrainene.

În capitolul al II-lea al cărții, „Alături de domniile lor”, prezentarea unor prieteni literari, îmbină evocarea cu critica literară și cu esul.

Sincera și caldă prietenie, din anii studenției clujene, cu „poetul, prozatorul, jurnalistul și eseistul” Horia Bădescu s-a clădit și pe dorința lor comună, afirmarea prin scris.

Apărătorii românismului din Maramureșul Istoric (ucrainean) sunt numiți „Personalități accentuate”. Exemplu concret fiind Ion M. Botoș, autorul volumului „La nord de Tisa-în România Mică” (2006), redactorul fondator al revistei „Apsa”, realizatorul „Muzeului de Istorie și Etnografie al Românilor din Transcarpatia Ucraineană” (2004).

„O rampă serioasă care poate certifica valori” („Graiul Maramureșului”) este revista „Nord Literar”, având ca director, „până deunăzi”, pe criticul, istoricul literar și editorul Sălăuc Horvat. Cartea acestuia de proză scurtă, „Casa din strada piezișă” (Editura „Limes”, Cluj-Napoca, 2022) fiind apreciată pentru „demersul prozastic realizat cu o potolită tensiune epică.”

Revista „sud-est” a românilor din Odesa, tipărită la Iași, se preocupă de soarta învățământului românesc din sudul Basarabiei. Concluziile despre starea învățământului sunt amare: școli românești închise, sintagma „limba română” luptă din greu cu expresia de sorginte sovietică, „limba moldovenească”. Prezența în paginile revistei „Certitudinea” a controversatului general Mircea Chelaru și a lui Dan Puric mă determină să am unele rezerve față de ea. Scriitoarea Valeria Florea-Dascăl crede în „Ne-MURIREA Speranței” (Editura „Pontos”, Chișinău, 2022) pentru românii basarabeni.

Cronicarul literar Cornel Cotuțiu știe să surprindă în cărțile prietenilor săi aspecte nesesizate de alți comentatori. Exemplificăm prin cronicile pe care le dedică volumelor „Linia orizontului” (Editura „George Coșbuc”, Bistrița, 2022) a lui Ion Radu Zăgreanu, antologia „Spiritul locului” (Editura „Școala ardeleană”, Cluj-Napoca, 2022) și „Frontiere etnologice” (Editura „Charmides”, Bistrița, 2021) ale lui Menuț Maximilian.

Președinta Filialei Cluj, a Uniunii Scriitorilor din România, Irina Petraș stimulează creativitatea acestora, cu o privire atentă și îngăduitoare la adresa scriitorilor tineri și a celor de „mai mică suprafață”, convinsă că peisajul literar e „mai întreg dacă are înălțimi și văi”.

„Poți mângâia și cu privirea”, concluzionează Cornel Cotuțiu răsfoind albumul „Cămeșă sunt eu. Etnografie și artă” (Editura „paideia”, București, 2021), coordonat de Gela Neamțu.

Rebrenologul măierean, profesorul Iacob Naroș este apreciat pentru cartea sa „Liviu Rebreanu și Rebrenii” (Editura „Școala Ardeleană”, Cluj-Napoca, 2023). „Intelctualul exemplar” este întruchipat în persoana universitarului clujean, Ion Vlad, Cornel Cotuțiu aflându-și afinități onomastice cu soția acestuia, Carmen, cu nume de fată, Cotuțiu.

O caldă evocare îi este dedicată profesorului bistrițean Ion Určan, „lucrător” la o teză de doctorat despre Ion Budai-Deleanu.

Comentariul critic, eseurile de istorie literară, medalioanele, interviurile, au fost modalitățile de manifestare ale lui Teodor Tihan, „slujitor” în redacția revistei „Steaua”. Portretul sintetic al personalității acestuia, încheie prezentarea lui: „un om echilibrat în cetate și în dialog, cu binevoitoare inflexiuni polemice.”

Viorica Pop așază publicistica lui Cornel Cotuțiu sub genericul: „Ipostaze ale eului în preajma și pretutindenea românească”, iar Ion Radu Zăgreanu consideră că în volumul lui Cornel Cotuțiu, „Adolescența din tramvaiul 6” (Editura „Școala Ardeleană”, 2022), întâlnim „un Cornel Cotuțiu total”: prozatorul, comentatorul, cronicarul literar, publicistul, creatorul de jurnal.

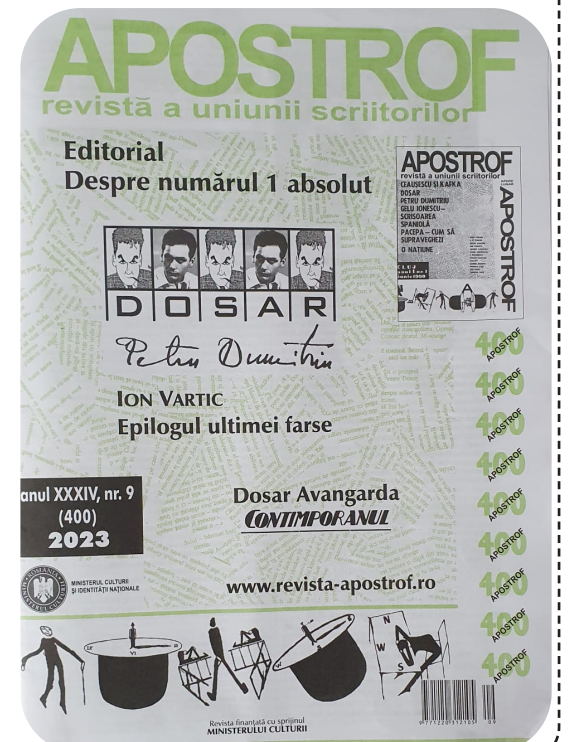
Nu pot încheia această cronică a noului volum de publicistică al prozatorului Cornel Cotuțiu, fără a semnala o parte din sintagmele lui specifice, din zicerile lui, „cotușmele” lui care luminează aceste pagini, exprimă fin sau categoric ironia și sarcasmul său: „calitate culturală până la glezna găinii”, „itinerarul de nevoi”, „un afiș răcnește”, „secretar de stat pe probleme de... neputințe medicale”, „tort al nesimțirii”, „să se ușureze de starea depresivă”. „Condiția de patriot o fi cuibărit-o în congelator”, „propagandă zberlată”, „haznaua râncedului politic”, „chisăliță politico-partidică”, „nisipul vulgarului”, „crampe diplomatice”, „licee normale și nu castrate”, „corigent la normalitate”, „seninătate primitivă”, „mâncărime de...neuroni”, „mi-a tihnit, ca și cum aș fi pus vreascuri pe foc”, „își epuizează talentu întru izmeneală”, „fenomen parșiv”, „Vacarmul a ajuns ca un lichid vâcos”, românii lăsați „în suspensie” etc.

La mulți ani, Apostrof!

Revista Apostrof, ce apare la Cluj din 1990, a ajuns la numărul 400. Publicația Uniunii Scriitorilor, Apostrof, s-a impus pe piața revistelor culturale devenind un model pentru cititori și scriitori. Nu a făcut rabat niciun moment de la calitatea textelor publicate, colectivul redacțional dovedind, de-a lungul timpului, seriozitate, rigurozitate și, mai presus de toate, promovarea elitelor culturii.

Înființată sub privirea atentă a reputei scriitoare Marta Petreu, revista a urmat un proiect publicistic bine definit de-a lungul celor 33 de ani de apariție.

La număr aniversar, urăm colectivului condus de Ion Vartic „La mulți ani!” cu cititori aleși care iubesc cultura adevărată.

Alexandru Jurcan - 75

Când o femeie se dezîndrăgostește

Crina s-a atașat de Maxim cu toată dragostea. Chiar și la trei ani de la căsătorie, ea îi ducea micul dejun la pat, strecurându-și mâna fierbinte spre pieptul lui puternic.. În patru iunie, duminica, au ieșit în oraș, ca de obicei, de ziua lui. Le plăcea terasa de pe malul râului. Maxim a băut o halbă de bere, ascultând muzica ce străbătea din marea piață. Cerul își trimitea săgețile aprinse printre castanii înalți. La un moment dat, Maxim a coborât scările spre toaleta de jos. La pisoar mirosea a căpșuni. Asta da civilizație, gândi el, cu ochii la mozaicul albastru .După ce s-a reșezat la masă, un fulger nevăzut s-a declanșat cu scârbă, atunci când Crina a vorbit:

- Tu te vezi cum arăți? Te-ai stropit pe pantaloni cu... Va crede lumea că ești ultimul bețiv. Poate că ai probleme cu prostata, nu m-aș mira, când mă gândesc la...mă rog, nu vreau să zic, dar gândesc! Te-ai schimbat, omule, în tot și în toate, știi ce zic! Mai nou, miroși urât, chiar dacă te speli. Te scobești în nas când vorbești cu mine. Barba ți-e unsă mereu când mănânci. Tragi vânturi în prezența mea. Uită-te la fratele tău, Gelu, că doar vine des la noi. Ce ținută! Mereu parfumat, bine ras, frumos ca soarele, cu conversații de bun gust. Când doarme uneori la noi, atunci când n-am somn, intru la el în cameră să verific una și alta. Doamne, ce somn lin, elegant, înălțător! Cât e ceasul? Hai să plecăm, doar știi că l-am invitat pe Gelu la cină și atât de multe mai am de făcut!!

Gardul și proteza

Bine zicea cine a afirmat că minuni mai mari ca omul nu-s... Dacă voi povesti ceea ce urmează..., unii vor fi sceptici, neîncredători, mă vor acuza de exagerări de povestitor hipertrofiat. Ce înseamnă a istorisi, dacă nu cumva să aplici lentile de dentist, ca să vezi insesizabilul?

Am înțeles, gata cu teoriile... În satul natal, două văduve sunt vecine și dușmance. Le desparte un gard de scânduri. Fiecare se plimbă ziua prin livadă, să constate schimbări, să adune un fruct căzut ori o creangă uscată. Acum două săptămâni, lelea Irină s-a apropiat prea tare de gardul vecinei Angela, a strănutat cu tărie, iar proteza i-a zburat în livada dușmancei. Angela era și ea în grădină, s-a aplecat și a cules proteza migratoare, una scumpă, de porțelan. Irina și-a călcat pe mândrie și a rugat-o să i-o înapoieze. Refuzul imediat se vedea pe fața hidoasă a Angelei. Nervoasă la culme, lelea Irină s-a adresat poliției. După eșecul etapei amiabile, s-a ajuns la tribunalul din orașul vecin.

- Femeilor, mi se pare pierdere de timp și de bani – li s-a adresat judecătorul.
- Io îmi vreau proteza, atâta tot.
- Bărbatul meu ți-a cumpărat-o, porcul, înainte de a muri, cu banii de pe vacă.
- Vă rog, vă rog, liniște!
- Uite-ți proteza... (și lelea Angelă a scos un ciocan și a ciopârțit-o acolo pe dușumea).
- Incredible – a tresărit judecătorul – lucrurile avansează în sens negativ. Nu trebuie să acționăm *ab irato*, eu cred în *agere cum populo*.
- Domnule judecător, de ce ne înjurați? Credeam că aveți oareșce obraz.
- Părăsiți sala! Acum! Dezbateră se amână. *Facta futura!!!*

Șase ore spre neant

Șase ore cu trenul, ca să ajung în acest oraș mort, sperând s-o revăd pe Monica misterioasă, orgolioasă, masochista. Chiar așa îmi spune șoferul de taxi, care mă duce la un hotel central : un oraș absolut mort. Parcul cel mare e străjuit de folii imense de plastic, în vederea unor reparații. Trotuare delabrate, terase goale. Hotelul arată bine ; e acceptabilă camera 101 de la primul etaj. Scara cu mochetă maronie, vase cu flori de plastic, miros de mușgai. Orice cameră de hotel e asemenea unei prostituate: pe toți îi așteaptă la fel, a fost mereu atinsă și de alții, doar că știe să se prefacă, ca și cum tu ai fi primul client. Oriunde călătoresc, duc cu mine un ceas deșteptător, moștenire de la bunica. Îl etalez la loc de cinste, să-i aud mormăitul, să-i văd cifrele mari, generoase.

Pentru Monica am venit aici. A plecat după ce mi-a mărturisit că avea o fetiță, că nu voia să-mi facă obligații, că știa bine ce greu suportă copilul altuia și că, din acel punct, relația se destramă încet. Am sunat-o. Da, apreciază mult că am venit, dar fetița nu se simțea prea bine, nu putea ieși în oraș și nu risca să mă invite la ea, că în toată casa era haos, plus că... Nu mai vreau să aud scuzele, justificările, manevrele, refuzul colorat. O întreb în treacăt unde locuiește...da, un imobil lângă gară. Zice că va încerca spre seară să-mi dea un telefon. Că mereu s-a gândit la mine cu drag și regret.

Însă eu plec spre acel imobil, nu am timp de pierdut, trebuie să-mi limpezesc situația. În fața gării, un bloc cu patru etaje, vopsit într-un portocaliu palid. Sun la apartamentul 16. Tăcere. Sun din nou. Miros de cartofi prăjiți. Ușa se deschide. Un bărbat cu o fetiță în brațe. Mă scuz... cred că am greșit adresa...zic eu, scuze încă o dată. Când Monica a apărut în spatele omului, am privit o clipă peretele scorjii și am coborât. Gara și trenul. Din nou șase ore spre neant.

"Un visător incurabil, sperând să descopere leacuri pentru alunecările din umanitate"— IRINA PETRAȘ

"Un spirit de natură epigramatică, însă împlânzit într-o ambianță lirică vag-melancolică." PETRU POANTĂ

"Un marcat spirit ludic, cultivat cu finețe și filtrat în proze pline de umor." CLAUDIU GROZA

"Un om scenic, un ludic care își maschează tristețile."- RADU ȚUCULESCU

"Nu lipsește nici comicul de limbaj, nici de situație, nici de caracter." -NICULAE GHERAN

"Poematicul ia forma unui jurnal liric neostentativ cu incantații psalmice și adieri catifelate."

– GEORGE MIREA

"O melancolie difuză, ca a unui cântec îngânat fără cuvinte." - TEOFIL RĂCHIȚEANU

"...oscilând între fantastic și intriga polițistă..." - CAMELIA CRĂCIUN

...un fantastic de tip absurd." - MARIA ȘTEFĂNESCU

"Tristețea lunară a plânsului interior trezește monștrii adâncului" - PERSIDA RUGU

"...cultivă cu precădere situații insolite, apropiate de un realism halucinatoriu" - MARIN IANCU

"...amintește de povestirile cu final neașteptat ale lui Jeffrey Arthur, dar și de povestirile lui Dino Buzzati" - HORIA GÂRBEA

"un fel de Cehov de Huedin..." -DUMITRU AUGUSTIN DOMAN

Țânțarul oniric

Ce ți-e și cu deformațiile astea profesionale! Am fost toată viața regizor de film, doar se știe. Acum, retras în orașul natal, mă bucur de natură, cărți, plimbări, departe de obositorul platouri de filmare. Mă duc pe stradă, studiez trecătorii și imediat trec în planuri onirice, îi manipulez în imaginație, fac ce vreau cu ei. Femeia aceea bine îmbrăcată...o și văd violată de zidul unui magazin. Bărbatul bățos ce pășește ca un rege... ia să-i dau jos veșmintele, să-l fac de răs! Întotdeauna mi-a plăcut hiperbola, care dă la iveală detaliile ascunse, iar oniricul mi-a permis slalomuri stilistice, plus că scoteam spectatorii din orice toropeală. Super! Văd două doamne uscățive, ia să le fac o levitație scurtă...vai, ce chiloței identici, albastrui precum cerul! De fapt, e și o metodă vindicativă: te poți răzbuna pe toți tâmpiții, nu? Dacă plouă, le smulgi umbrelele și pălăriile, îi depersonalizezi subit. Mie nu-mi poate face nimeni farse asemănătoare, îți trebuie imaginație cu carul.

Ce seară calmă cu orăcâit de broaște, ca în copilărie... Citesc la veioză până mă mângâie somnul benefic. Îmi imaginez că plutesc pe ape simfonice și adorm. Nu! Nu vreau! Aud un țânțar, e ceva ce nu suport! Nu mai am pastile contra lor, iar am uitat să cumpăr. Vai, cum vine în picaj spre fruntea mea! Buff! Nu l-am nimerit. Ia să încerc cu metoda mea onirico-sadică...mi-l imaginez cât un câine ...sare pe fereastră... Bzzz! Îl aprind, arde, sfârâie!! Bzzz! Provoc o inundație și-i ud aripile. Bzzz!! Ce chestie! Mă înfruntă un nimeni, o gânganie aiurită. Ce-ar face Funès în locul meu? O chestie absolut concretă. Am vărsat pe ici pe colo benzină și, când să aprind chibritul, țânțarul oniric mi-a prins mâna, apoi m-a mușcat de nas, de buze, de frunte – tot atâtea sărutări tandre nocturne.

Icu Crăciun

O nouă ediție din opera lui Pavel Dan

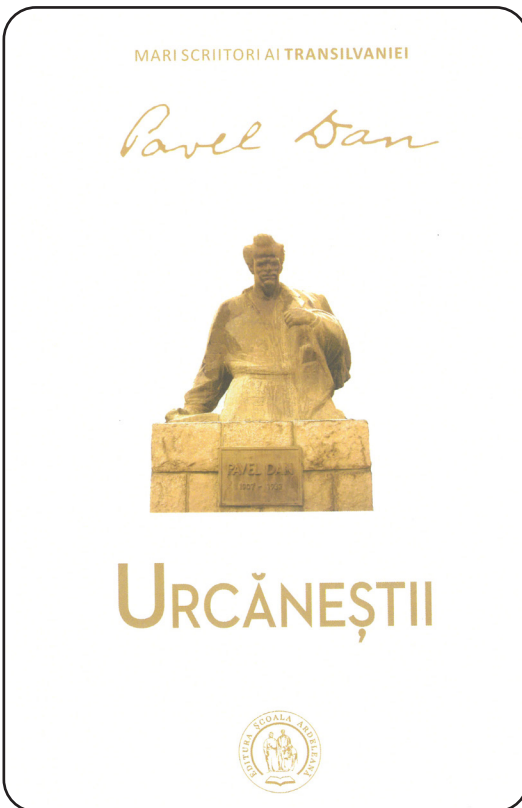
Extrem de mulți scriitori, istorici și critici literari s-au aplecat asupra vieții și operei tragicului prozator Pavel Dan (1907-1937); încă de la apariția postumă, în 1938, retipărită la aceeași editură în 1944 (Ed. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”), cu dedicația: „Soției mele, Georgina, dragoste și recunoștință”, a volumului Urcan Bătrânul. Nuvele, cu o Prezentare de Ion Chinezu, Mihail Sebastian a apreciat importanța acestui „rapsod al Câmpiei Transilvane” pentru literatura română, scriind, printre altele: „Nu ne putem opri un sentiment de remușcare la gândul că am lăsat să treacă pe lângă noi un scriitor de această valoare, fără să-l vedem, fără să-l cunoaștem și fără să-i dăm, cel puțin în ultimul timp al nefericitei lui vieți, un semn de înțelegere”, încheind astfel: „Nu ar fi de mirare ca Urcan Bătrânul să răscumpere târziu, printr-un destin literar fericit, zguduitorul moarte a scriitorului”. Precizarea autorului piesei Steaua fără nume s-a adeverit, fiindcă în 1945 apărea în limba franceză, la Marsilia, Le père Urcan, în traducerea lui Gabrielle Cabrini și Eugen Ionescu, cu prefața semnată de autorul Rinocerilor, iar din acest an și până în 2002, opera lui Pavel Dan a fost tradusă în 8 limbi, în 12 ediții: turcă, franceză, portugheză, maghiară, germană, spaniolă, rusă și engleză. În limba română, au apărut alte ediții din scrierile sale, semnate de: Florian Potra (1956), B. Elvin (1960), Cornel Regman (1965), Gheorghe Zarafu (1971), Nicolae Balotă (1973), Sergiu Pavel Dan (1974), Nicolae Florescu (1976), Mircea Braga (1985), Sergiu Pavel Dan (1987), Victor Cubleşan (2002), Ion Buzași (2007), Aurel Podaru (2007), Aureliu Goci (2008), Sergiu Pavel Dan (2010). Precizăm că, în 1967, a apărut întâia monografie dedicată acestui prozator, sub semnătura Monicăi Lazăr, iar în 1986, Ion Vlad a tipărit la Editura Dacia un eseu profund și rafinat, intitulat Pavel Dan. Zborul frânt al unui destin.

Cu ocazia centenarului nașterii lui Pavel Dan, în 2007, au apărut volumele: Pavel Danși Blajul, ediție îngrijită de Ion Buzași, Sergiu Pavel Dan și Aurel Podaru (Ed. Clubul Saeculum, Beclean), Pavel Dan și globul de cristal al creatorului de Gabriela Chiciudean (Ed. Academiei Române, București), Pavel Dan, Prozatorul Câmpiei Transilvane de Constantin Cubleşan (Ed. Limes, Cluj-Napoca), Pavel Dan (1907-1937), o antologie critică gândită și îngrijită de Petru Poantă și Victor Cubleşan (Ed. Tribuna, Cluj-Napoca) și Pavel Danși Turda de Valentin Vișinescu (Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca).

Dintre numele pomenite mai sus, nu cred că greșesc afirmând că scriitorul, editorul și gazetarul cel mai atașat de viața și opera lui Pavel Dan este Aurel Podaru; asta din două motive: 1. amândoi sunt născuți la Tritenii de Sus, județul Cluj, și 2. dintr-un sentiment de solidaritate pentru autenticitatea și obiectivitatea prozelor consăteanului din partea beclenarului, care în 2012 a scos prima ediție critică integrală: Pavel Dan, Opere, vol. I-III, cu un studiu introductiv de regretatul Andrei Moldovan (Ed. Eikon, București); mai mult, împreună cu un grup de oameni de cultură a înființat Asociația Culturală „Pavel Dan”, care are ca scop promovarea operei autorului transilvan. De asemenea, în 2015, împreună cu scriitorul Mircea Ioan Casimcea, a tipărit primul număr al revistei Paveldaniștii, publicație semestrială de cultură, în care semnează personalități marcante ale culturii române. Menționăm că în 2019 a apărut volumul Pavel Dan și Tulcea, ediție gândită și alcătuită de același Aurel Podaru, în loc de Prefață de Ion Bădică, Postfață de Ion Buzași (Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca).

Iată că în anul de grație 2023, Aurel Podaru dă la iveală o nouă ediție, cea cu nr.9, din operaii Pavel Dan, intitulată, semnificativ, Urcăneștii (Ed. Școala Ardeleană, în colecția Mari scriitori ai Transilvaniei, Cluj-Napoca) cu un Cuvânt-înainte de Ion Buzași, notă asupra ediției, cronologia vieții și operei lui Pavel Dan, precum și imagini din lumea autorului, toate de Aurel Podaru. Doar două nuvele, cele mai reprezentative și mai viguroase, adevărate capodopere, socotesc eu, sunt puse în această carte: Urcan Bătrânul (apărută mai întâi cu titlul Poveste țărănească, în revista Gând românesc (în 1933 și 1934), condusă de Ion Chinezu) și În mormântarea lui Urcan Bătrânul (dedicată lui Ion Chinezu, publicată în aceeași revistă, în trei numere, în anul 1936), la care sunt adăugate numele de personaje întâlnite aici, după cum notează și editorul: „Trei generații într-o singură carte: Urcan Bătrânul și Urcăneasa. Simion, feciorul lor, cu Ludovica lui Pițuș; nora; Valer, nepotul, cu Ana lui Triloi și frații lui mai mici: Traian și Mărioara”, toate, memorabile, demne de a popula un roman complex, original.

O precizare în încheierea rândurilor de față: sponsor unic al acestei bijuterii editoariale și tipografice este renumita firmă ICON TRADING SRL Cluj-Napoca, reprezentată de tânărul economist CRISTIAN RETEGAN.

Colocviile George Coșbuc Festivalul Național de Poezie

Ediția a 39-a, 11-13 oct. 2023

PROGRAMUL MANIFESTĂRILOR

MIERCURI, 11 oct. 2023- BISTRIȚA

- Sosirea invitaților la Casa de Cultură a Sindicatelor Bistrița

JOI, 12 oct. 2023- BISTRIȚA

Ora 10.00- Casa de Cultură a Sindicatelor Bistrița

- Jurizarea Concursului Național de Poezie

Juriul: Valeriu STANCU- președinte, Virgil RAȚIU, Olimpiu NUȘFELEAN, Menuț MAXIMIAN- membri și Al. CĂȚCĂUAN- secretar

Ora 12.00- Liceul Teoretic Sanitar Bistrița

- Lectură publică

Ora 17.00- Biblioteca Județeană George Coșbuc- Bistrița

- Colocviul: „Coșbuc în căutarea actualității”

Moderatori: Ioan PINTEA și Valeriu STANCU

VINERI, 13 oct. 2023- COȘBUC (HORDOU)

Ora 12.00- Muzeul Memorial George Coșbuc

- Decernarea premiilor celei de-a 39-a ediție a Festivalului Național de Poezie

George Coșbuc;

- Recital de poezie al laureaților și a poezilor invitați;

- Vizită la Moara Coșbucienilor.

Premiile
Filialei Cluj
a Uniunii Scriitorilor din România

Vineri, 6 octombrie 2023, ora 12
la sediul Filialei

Juriul: Constantin Raveca Buleu – președinte

Victor Cubleşan, Andrea H. Hedeș, Menuț Maximilian,

Horea Poenar, Egyed Emese și Karácsonyi Zsolt - membri

Călin Pop

Poetul frumuseții dealurilor de la Nușeni

Călin Pop descinde din poeții, tot mai rari în ziua de azi, al căror țarm salvator este lumina și speranța. Alții caută gloria în parfumuri corozive. Se afișează peste tot. Poetul Călin Pop a ales, ca atitudine și mod de viață, frumusețea blândă a dealurilor din satul Nușeni, acolo unde s-a și născut (7 iunie 1976). Stă deoparte de aroganțe și falsități. În poezia sa, preferă magia limbajului. Își lucrează pământul cu tatăl său. Dar, când timpul îi permite, "între două primejdii", își lasă coasa, se retrage în turnul său de verdeață și compune poezii pentru sufletul său. Simple, pline de emoții.

"Scrie de mult timp, ceea ce gândeste, adică ceea ce îi dictează sufletul și inima, alcătuind poezii despre împliniri, neîmpliniri și renunțări. Despre dragoste și iubire, noțiuni pentru el total diferite, despre bunătatea și răutatea oamenilor și, mai ales, despre Neam și Țară, pe care le iubește la fel de mult ca poeziile pe care le înșiră, ca pe niște mărgăritare, numai ale lui", nota regretatul Dumitru Munteanu în prefața ultimului volum de versuri a lui Călin Pop: "Bate, și se va deschide" (Editura George Coșbuc, Bistrița, 2021).

În "Bate, și se va deschide", volum tradus și în limba franceză, apărut în 2021, poetul Călin Pop ne poartă în lumea poveș-

tilor cu conotații păstrate în memorie, așa cum vântul păstrează parfumul florilor prin care trece. Poezia își realizează esența în iubire și în amintiri "ce curg ușor ca fumul":

Mi-e sufletul pustiu
Așa cum mi-e și viața
și hoinăresc
doar prin povești
uite
și-n amintiri
ce curg
ușor,
ca fumul,
iubirea
a fugit pe alte
drumuri
iar noi
din doi
rămas-am astăzi
unul.

Călin Pop a mai publicat patru volume de poezii:

"Cușma Bunicului", vol. I și II (2018);

"Gânduri și vise" (2019)

"Sub steaua vieții" (2019)

Este prezent și într-o antologie literară (2021)

Poeziile ce urmează aici fac parte din volumul de versuri "Câmpul de lavandă" aflat în pregătire

Nicolae Avram

CÂMPUL DE LAVANDĂ

Se lasă noaptea în Nușeni
Lumina blândă a lunii mă fură.

Citesc "Drumul iubirii" de Coșbuc
apoi adorm cu tristețile-mi ascunse.

Aud câinii pământului cum latră sus la stână.

Izvoarele curg din stâncile împresurate
cu cercuri de verdeață stârnesc amintiri,
reînvie ecouri ce urcă din ceruri.

Păsări uriașe mă învelesc cu aripile lor.

Sunt însuși gândul bardului năvădean
În zăpezi de ape repezi.

II

Era la începutul unei veri miraculoase
Când tu, regina, ți-ai ridicat capul ca un cer
plin de stele.

Îmi amintesc anii încântători ai unui soare
Floare a câmpului de lavandă
Toate petalele tale sunt un curcubeu de re-
voltă și grație.

În lumina paradisului tău e o intrare într-o
flacăra

Frumusețea ta albastră îi dă valoare.
Când câmpul eu singur îl străbat ascult
prezențele unei culori
Ochii mei s-au prăvălit în fântânile dorului
Priveste cum se mișcă tristețea asta
Care mă învie ca gunguritul turturelelor care
se lasă în stoluri uriașe
Peste câmpul înflorit de lavandă al cerului.

III

Colind dealurile înmiresmate cu mere coapte
Mă încântă câmpurile de lavandă
Frumusețea ta gingașă
Mă opresc să culeg perlele lunii

Regina mea mov tu ești cerul cel înțelept
Ce mă cuprinde și mă îmbie pe altarul
Dimineților
Lângă mine te vreau înțeleaptă ca o regină
Vin prințese albe coborând dintr-o împăcare
Vin și-mi spun:
Tu ești stăpânul peste visurile noastre pure
Ca florile de lavandă.

IV

Paradisul pe care îl văd în ochii tăi-
apa albastră curge leneș printre caiși

Ochii care până acum mă dureau de atâtea
însingurare
i-am deschis precum un înotător care se strecoară
sub ape și vede deodată cum se apropie
dragostea.

E un extaz al ploilor sălbatice ce revin din-
tr-un vis
Culorile florilor sunt vii.

Tu ești însăși paradisul pacea și fericirea.
Să știi!

V

Pornesc pe drumuri neștiute
Cărările sunt pajști pe maluri de fluvii
Unde aleargă îndrăgostiții

Iau șevaletul sub braț și pășesc încet
Într-o călătorie a culorilor
În raniță îmi pun toate gândurile speranțele
merinde pentru eternitate

Ajung la câmpul pe care îl știu
Din copilărie
Privesc rondourile de lavandă înflorite
Culcate de vânt precum dropiile
care se adăpostesc de ploile rele

Micuțul penel îndurerează
lacrimile ce le-am regăsit.

Vasile Dâncu - 5 ani de veșnicie

Cântec la marginea lumii

Cristofor Columb
Ia-mă cu tine, Cristofor Columb,
străbunii mei
au fost legați de glie
și nicio mare nu i-a legănat.
Opincile lor
aveau înfățișare de caravelă,
dar navigau
numai prin lutul ogoarelor.

Eu sunt ascultător, te-oi urma
pe multe paralele și meridiane.
Nu vei fi silit
să-mi legi piciorul de corabie.

Pentru tot ce voi face
pun numai o condiție:
să-i tănuim domnului Cortez
pământurile noi
ce le-om descoperi.

Destăinuire

V-aș spune cum luna
se leagănă pe valuri
dacă aș fi văzut vreodată
marea.

Cum gladiatorul
se bătea-n genunchi,
de-ar fi venit piraiții
să mă ia-n corăbii.
Cum ochii tăi
au lacrimi cristaline
vreodată dacă
mi-ai fi plâns pe umeri.
Așa vă cânt coline,
mesteceni făclieri
și mierle negre
fluierând în ramuri.

Fixare

Fixat sînt pe veci pe-o culme de deal,
n-am zepelin, n-am aripi
doar bietul dor de ducă
îmi poartă gândul
prin multele cetăți.
Mi-s drumurile scurte
și se suprapun ca firele de ață pe un ghem.
Nu știu nici una din marile minuni
ce trebuiesc văzute
măcar odată-n viață,
nici jalea atâtor dezrădăcinați
dorind să-și așeze
numai pentru o clipă
tâmpla pe o glie
în satul lor natal.

Satul

Satul meu
nicicând nu va pleca
în altă parte să-și caute norocul
În jurul lui se învârtă
și se tocește lumea.
Iată pe dealuri căile de fân-
cușme uriașe de neînvinși haiduci.
Aici mi-e patria
și ale copilăriei
picioare desculțe
ce-au sângerat prin miriști...

Tata și Hemingway

Tatăl meu la douăzeci de ani
fără voia lui
a ajuns cătană la împăratul.
A fost în Galiția și în Italia.
A participat la bătălia de la Piave

unde a luat parte
și Hemingway
despre a cărui existență
niciodată n-a știut nimic.
Amândoi și-au luat
adio de la arme.
Fiecare în alt fel dându-și seama
ce inutil era
războiul lui Franz Josef.

Cântec

Și va veni uitarea
peste tot ce-am scris
ca o ploaie binefăcătoare.
Ori mic ori mare
tot așa va fi.
După ce va trece
un mileniu
din alte surle
vor cânta poeții.
Noi am încercat
mereu să ne-adaptăm,
n-am jurat credință
numai lui Apollo.
Mai marii zilei
de multe ori ne-au pus
să înveșmântăm
ridicolul în cântec.
Cam toți ne-am supus,
moda era veche
de la cuneiforme
până la înscenarea
zborului în lună.

Cântec

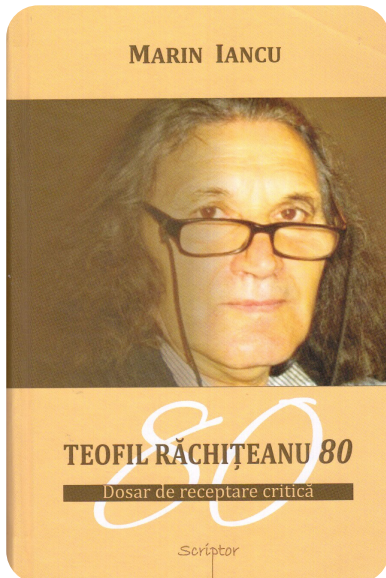
Până la steaua
în care ochii tăi vor arde
și sufletul tău de pasăre bătută
va încerca
să calce depărtarea.
Totuna ar fi
de m-ai chema,
de-ai vrea să mă alungi.
Eu voi veni, voi veni
ca o inevitabilă planetă.

Balada încercării

Acest poem nu poate
fi înțeles decât de cei
și cele trecuți de
șaptezeci.
Și eu și tu
ne-am hotărât
să-l dezgropăm
pe cel care-a murit.
Credeam că precum Lazăr
poate va învia
și nu va fi degeaba
munca ta și-a mea.
Am săpat o zi
în satul înghețat,
cu răngi și târnăcoape,
dar de nimic n-am dat.
Ne-am trudit și-a doua,
din zori până la înserare,
și ne-a fost rușine
de această încercare.

Vasile V. Filip

Teofil Răchiteanu - 80. Ca-ntre moți, dar pentru noi toți

Monumentalul volum omagial (de cca 600 de pagini) *Teofil Răchiteanu 80. Dosar de receptare critică* (Editura „Scriptor”, Cluj-Napoca, 2022) al lui Marin Iancu (critic bucureștean, consacrat mai ales ca exeget al operei lui Marin Preda, depre care a scris șase volume, dar născut la Alunișu de Cluj) mi-a prilejuit revelația târzie a existenței discrete și a operei tulburătoare a unui contemporan poet orfic, a cărui necunoaștere mi-ar fi compromis nu doar condiția de comentator (de altfel, fără ambiții de informare la zi) al fenomenului literar mai mult sau mai puțin contemporan, dar mi-ar fi sărăcit viața afectivă; aș fi ratat una din întâlnirile mirabile ale vieții mele de cititor, inclusiv de poezie (dar de cea clasică, mai cu seamă, cu ritm și rimă) și m-aș fi înșurubat definitiv în masa celor „respinși” de poezie (de cea postmodernă, îndeosebi), poezie în care tot mai mulți dintre intelectualii vremii văd nu doar o exagerare și o falsificare a realității (ceea ce vedea și Adela lui Ibrăileanu, la sfârșitul secolului XIX), ci chiar o ruptură în actul de comunicare.

Marin Iancu mi-a trimis cartea alături de altele două, mai recente, vizând fenomenul literar contemporan (*Radiografii critice*, respectiv *Exerciții de lectură. Poezie și proză*, ambele din 2023), dar volumul dedicat lui Teofil Răchiteanu m-a atras nu doar prin masivitate și condiție grafică de excepție, ci mai ales prin aceea că vorbea despre un poet de care eu, ca dascăl de limba română, de-a lungul unei cariere de peste 40 de ani, abia auzisem.

De fapt, de auzit, auzisem încă din anii studenției (1975-1979), când Geo Bogza învoise de la un curs pe doi dintre colegii mei (Viorel Mureșan și Ilie Rad) pentru o vizită la Răchiteanu, satul din inima Apusenilor în care se refugiase (și cu care fuzionase, parcă predestinat, inclusiv ca nume) poetul Teofil Răchiteanu încă din 1974, abandonând atunci o posibilă mai rapidă carieră la oraș, virtual grevată însă de umilitoare compromisuri politice. Dar abia generosul volum omagial al lui Marin Iancu mi l-a dezvăluit, temeinic, vibrant, convingător.

Volumul, precedat de un amplu studiu introductiv, încheiat cu o listă de aproape o sută de nume, ca repere bibliografice (dintre care unele cumulează chiar 10-15 titluri), structurează dosarul critic al poetului în cinci mari secțiuni: 1. *Studii, eseuri, articole, recenzii, note și evocări* (peste 200 de titluri, structurate pe ani, între 1964 și 2022); 2. *Prezența în dicționare și istorii literare* (patru articole, ale lui Petru Poantă, Ion Cristofor, Constantin Cubleșan și Marian Popa); 3. *Recomandări pentru primirea în uniunea scriitorilor* (ale lui Geo Bogza, Teohar Mihadaș și Dinu Flămând); 4. *Interviuri acordate de Teofil Răchiteanu* (lui Ion Cristofor, Dan Brudașcu, Dafina Suciuc, Radu Vaida și Marin Iancu); 5. *Scrisori primite de Teofil Răchiteanu* (de la 17 expeditori, personalități literare ale vremii noastre). În două *ad-dende* finale, Marin Iancu adaugă meticolosului său „dosar critic” chiar dedicațiile autografe primite sau acordate de Teofil Răchiteanu.

În cuprinsul celor aproape 600 de pagini se conturează, pe de o parte (mai ales în interviuri), imaginea unui om, a unui moț care rezumă și sintetizează, într-o singură existență, soarta istorică a comunității sale; iar pe de altă parte, profilul unui poet, cu o înzestrare de excepție, din stirpea lui Eminescu și Blaga, înzestrare pentru care existența, amară (mai ales în orizontul începuturilor) și marginală, s-a convertit miraculos într-o cutie de rezonanță cu prelungiri cosmice a poeziei sale de „un orfism de expansiune maximă și o trăire la limită a condiției existențiale în fața unui transcendent care, deși rămâne mereu reper ideatic, pare a se reflecta în toate ipostazele existenței mundane” (Zenovie Cărlugea, *apud* Marin Iancu).

O să încep, de aceea, cu imaginea omului, pe care unul dintre comentatori o reconstituie așa: „un bărbat frumos, cu plete negre de haiduc, cu o privire luminoasă și tânără și cu un surâs sfios și parcă vinovat, cerându-și iertare cu privirea și cu surâsul de la trecători, spunându-le parcă: <<Iată, trec doar câteva clipe printre voi, nu vreau să vă tulbur, vreau doar să vă dăruiesc pacea pădurilor mele de brad și visul apelor fulgerate de păstrăvi multicolori...>>” (Dinu Bălan, *apud* Marin Iancu). Din interviurile date de poet, se poate reconstitui o viață începută, în chiar pragul conștientizării faptului de-a exista, cu moartea tragică, de nimeni elucidată și pedepsită (ba dimpotrivă) a tatălui (în 1948, când viitorul poet avea doar șase ani), împușcat foarte probabil de un răufăcător, Șușman, erijat ulterior (de către niște ziaristi pripiți) în luptător anticomunist. Vânător și bun cunoscător al văgăunilor din munți, tatăl viitorului poet a fost insistent curtat de Șușman, care l-ar fi vrut în grupul său de răzvrătiți. Înțelegând că răzvrătirea acestora nu are limite politice, că sunt doar hoți de drumul mare, tatăl (care avea deja responsabilitatea a zece copii) refuză asocierea. Securitatea din Cluj îl suspectează însă de asociere și vrea să-i smulgă prin tortură secretul ascunzătorilor lui Șușman. Tatăl nu trădează, dar Șușman nu va crede că n-a fost trădat. Ba, pentru că reprezenta oricum un pericol de a-i pune Securitatea pe urme, Șușman îl va răpi și împușca undeva în munți (locul și trupul vor fi căuate zadarnic de poet, mai târziu); tocmai după ce vânduse o pereche de boi, cu care omul și-a „plătit”, astfel, moartea. În urmă va rămâne o mamă de 33 de ani, cu zece copii de crescut, toți sub 15 ani, nu doar fără soț, ci și fără banii de pe boi. Mama, care n-a știut multă vreme de ce nu i se mai întoarce soțul acasă, a fost torturată și ea de Securitate (care credea în varianta asocierii cu Șușman) să spună unde se ascunde.

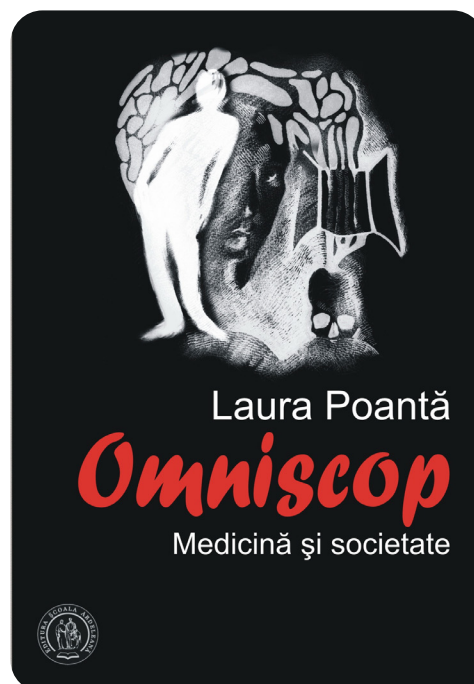
Copilul va face școala din sat în opinci, parcurgând cei cinci km, iarna, pe schiuri improvizate (mai ușor decât în celelalte anotimpuri), iar liceul din Huedin îl va începe la fel (în opinci), cel puțin în primul an (de altfel, repetat), până când directorul Nicolae Șteiu (profesor de limba română) va hotărâ că „nu se mai poate așa”, îi va da bani de o pereche de bocanci și-i va rostui o bursă; pe care însă n-o va putea păstra. Va reuși, cu dificultăți enorme, ușor de închipuit, să absolve liceul, apoi filologia clujeană, în 1969. Tot atunci, reușea să debuteze editorial cu volumul *Elegii sub stele*, conținând versuri de prin 1964. Unele dintre acestea ar fi putut apărea în „Echinoc”-ul condus pe atunci de Ion Vartic, dacă n-ar fi fost „vigilența” cenzorului Grigore Zanc (viitorul senator), căruia poetul nu i-a purtat însă pică. Parte din aceste poezii vor fi publicate însă de către Geo Bogza în „Luceafărul” (1964, debutul revuistic), entuziasmul și nonconformistul literat având încă de atunci revelația unui mare poet. Dar revelația unui clarvăzător nu era și nu este suficientă pentru a sigura existența purtătorului de har, care își va căuta zadarnic un rost la oraș, ajungând, într-un prag de An Nou (1974) chiar în pragul sinuciderii. Prag peste care va trece prin înțelegerea și generozitatea tânărului profesor (de la Filo) Mircea Borcilă. (Căruia și semnatarul acestor rânduri îi păstrează o amintire luminoasă, ca și lui Ion Vartic). Va opta, în acel an (chiar dacă Mircea Borcilă va reuși, cu greu, să-i găsească un post de corector într-o redacție) pentru cariera de dascăl în satul natal, de unde nu va mai pleca (în ciuda tracasărilor din partea acelor decidenți, care vedeau în „podoaba capilară a capului” – *sic!* – o incompatibilitate cu condiția de educator), întemeindu-și o familie binecuvântată cu trei copii (între care două gemene, „frumoase ca însăși Poezia”).

Conscraarea i-o vor aduce următoarele două volume, *Somn de voevod* (1980) și *Planete de melancolie* (1986), întâmpinate entuziast de un cerc tot mai larg de comentatori (Horia Bădescu, Artur Silvestri, G. Moldovan, Zaharia Sângerzan, Ion Cristofor, Laurențiu Ulici, Olimpiu Nușfelean, Al. Cistelean). Impresia unei voci lirice în care se amestecă inefabil elegia și forța, a unui „însingurat, un neliniștit fără ostentație însă, fără a cere să fie neapărat ascultat, vorbind șoptit, mai mult cu sine însuși” (Marin Iancu), va crește cu volumele următoare (lista întocmită de autorul volumului omagial cuprinzând 39 de titluri, ce includ reeditări, corespondențe, amintiri, un jurnal, reconstituirea „cazului Șușman” etc.); cele de după 1989 – pe speze proprii, cu excepția unuia singur (antologia *Alizeul de Dor*, 2006), sponsorizat oficial de fostul său elev, politicianul Emil Boc.

Teofil Răchiteanu înțelege poezia ca pe „o formă de anulare a timpului care ne consumă, un capriciu sublim, o religie fără constrângeri, o antimaterie” și o subsumează unei denominații originale: „efulgurație”, fulger de-o clipă: „Poezia mea e o succesiune de astfel de fulgere, o înșiruire de fulgere captate”. Marin Iancu vede o „oarecare înrudire cu poezia ardelenilor Ion Iuga, Ioan Alexandru și Gherghe Pituț, a căror poezie cește dintr-un fond mitologic asemănător”, definindu-l drept un „vizionar, însă nu prin reflexivitate, ci prin integrarea cosmică a lirismului său”; iar în formulă sintetică, drept un „Orfeu al Apusenilor”.

În ideea că și alți cititori ai „Răsunetului cultural”, ca mine (ignoranța ne va însoți și-n sicriu!), nu vor fi întâlnit încă poezia lui Teofil (=„Cel iubit de Dumnezeu”) Răchiteanu, am ales, pentru exemplificare, din multele citate utilizate de Marin Iancu în cartea sa (mulțumim, Marin Iancu!), un text intitulat *Rugă pentru mama*: „Dintr-o altă lume/ Unde ești dusă,/ Dintr-o altă poveste/ Încă nespuseă,/ Întoarce-te, mamă,/ Prin nourii, prin ceață,/ Cu ochii în lacrimi,/ Cu roua pe față!/ Peste punți întinse,/ Peste-a lumii vamă,/ Blândă și miloasă,/ Te întoarce, mamă!/ Lângă vechea-ți vatră/ Îți oprește zborul/ Și în ceruri, mamă,/ la-ți de-aici feciorul! Că mult greu i-i veacul/ Și sufletul frânt/ De amar. Și-i mult singur/ Și strein pe pământ.”

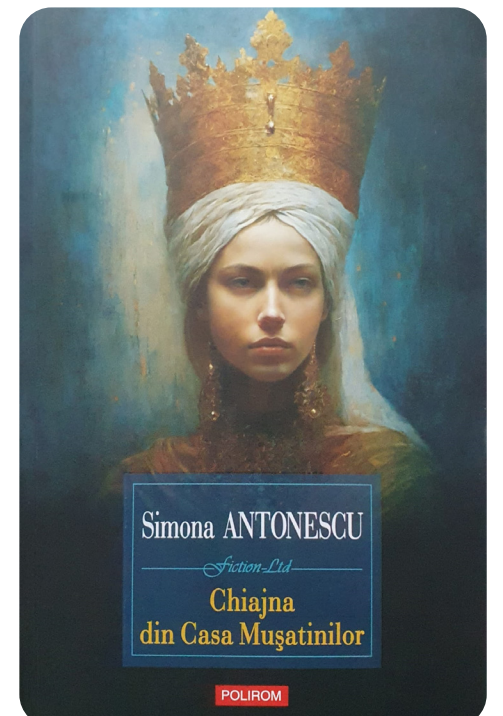
Cărți primite la redacție

Laura Poantă

Omniscop

Medicină și societate

Simona ANTONESCU

Fiction-Lit

Chiajna
din Casa Mușatinilor

POLIROM

Const. MIU

Arta spectaculară în Povestea lui Harap Alb

Titlul acestui eseu ne-a fost prilejuit de opinia criticului Cornel Regman, care remarca în Povestea lui Harap Alb „largul evantai de posibilități în materie de spectacol...” (Cornel Regman, Ion Creangă – o biografie a operei, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 119). În cele ce urmează, vom reliefa acest aspect, aducând în discuție aspecte de artă spectaculară detectabile în această poveste.

Plecând de la premisa existenței unor asemenea elemente de spectacol, se poate vorbi de o adevărată școală de actorie în Povestea lui Harap Alb. Protagonistul – la început un novice – are parte de mai mulți regizori-actori, fiecare contribuind la desăvârșirea sa.

Mai întâi, este ales de Sfânta Duminică – o Lucia Sturza Bulandra în lumea basmelor. Ca manager, aceasta îi spune fiului de crai ce rol să ceară și recuzita aferentă. Spre deosebire de ceilalți regizori (pe care îi vom aduce în discuție), care testează calitățile spectaculare ale lui Prăselea, Sfânta Duminică, recurgând la travesti (în grădina palatului îi apare feciorului de crai ca cerșetoare – spectacol în aer liber) și intuind calitățile actoricești ale acestuia, îl consiliază în privința rolului care-l are de ales/ cerut. Sfânta Duminică va mai apare de două ori pe scenă: când Harap Alb mai are de interpretat (pe lângă rolul de valet) alte două roluri – și ele impuse de Spân: de hoț (când trebuie să-i aducă Spânului sălăți din grădina ursului) și de gladiator (când are de adus capul și pielea cu nestemate ale cerbului). În afară de indicațiile regizorale pe care i le dă cu mare grijă, Sfânta Duminică îi procură și recuzita necesară jocului scenic. Interpretarea primului rol îi este facilitată, pentru că partea cea mai grea a jucat-o regizorul-actor: „Și cum iese Sfânta Duminică afară, odată și pornește desculță prin rouă, de culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere și apoi ia mursa aceea și iute se duce de o toarnă în fântâna din grădina ursului...” Recuzita pentru acest rol – vom vedea – este adiacentă. Sfânta Duminică insistă, de fiecare dată, asupra mișcărilor pe care le are de făcut actorul ei preferat, descriindu-i-le în detaliu: „Îmbracă-te iute în pielea cea de urs care o ai de la tată-tău, apucă pe ici tot înainte și cum îi ajunge în răscrucea drumului, ai să dai de grădina ursului. Atunci sai repede înlăuntru, de-ți ia sălăți într-ales și câte-i vrea de multe, căci pe urs l-am pus eu la cale. Dar la toată întâmplarea, de-i vedea și-i vedea că s-a trezit și năvălește la tine, zvârle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace spre mine cât îi putea.” A se remarca în acest fragment abundența verbelor de mișcare (câci mișcare are de făcut Harap Alb și încă una precipitată), ce contrastează cu imobilitatea ursului: „...căci pe urs l-am pus eu la cale.” Din declarația regizorului-actor reiese faptul că acesta i s-a substituit protagonistului, interpretând partea cea mai dificilă a rolului.

Cel de-al doilea rol (confruntarea cu cerbul) este mai dificil. De aceea și recuzita e adecvată: obrăzarul și sabia lui Statu-Palma-Barbă-Cot. Pentru că de astă dată Harap Alb va interpreta rolul singur, regizorul îi dă toate amănunțele în privința mișcărilor scenice: „... iaca ce ai de făcut: pune-ți obrăzarul cum se pune, iară sabia să n-o slăbești din mână; și de-amiaza, când a veni cerbul aici la izvor să beie apă și s-a culca ș-a adormi cu ochii deschiși, cum i-i feliușagul, tu îndată ce li-i auzi horăind, sa ieși încetșor și să potrivești așa ca să-i zbori capul dintr-o singură lovitură de sabie și apoi răpede să te arunci în groapă și să șezi acolo într-înșă până după asfințitul soarelui. Capul cerbului are să te strige până atunci mereu pe nume, ca să te vadă, dar tu nu cumva să te îndupleci de rugămintea lui și să te ițești la dânsul, că are un ochi otrăvit și când l-a pironi spre tine, nu mai trăiești. Însă cum a asfințit soarele, să știi că a murit cerbul. Și atunci să ieși fără frică, să-i jupuiești pielea, iară capul să-l iei așa întreg cum se găsește, și apoi să vii pe la mine.” Și aici, verbele de mișcare sunt numeroase, dezvăluind, în opinia regizorului-consilier, detaliile mișcărilor scenice, mai cu seamă că – am precizat – acest rol va fi interpretat doar de protagonist. Lunga secvență narativă, pe care am reprodus-o, are menirea unei repetiții generale, înainte de evoluția scenică.

Al doilea regizor-actor (în ordinea evoluției scenice) este Craiul. El are de ales protagonistul unei piese care se va juca la curtea lui Verde împărat. Pentru că în trupa sa nu avea actori formați pentru un astfel de rol, se hotărăște să-l scoată la concurs.

Ca regizor, Craiul acceptă ca fiecare participant la concurs să-și aleagă recuzita: „Bine, dragul tatei, dacă te bizuiești că-i putea răzbate până acolo (...) alege-ți un cal din herghelie care-i vrea tu, ie-ți (...) haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală...” (s.n.). În cazul cererii mezinului, care solicită o anumită recuzită („...calul, armele și hainele cu care ai fost dumneata mire...”), Craiul își dă seama că fiul său a fost consiliat de cineva, care cunoaște faptul că această recuzită el a folosit-o în tinerețe. Folosirea ei după atâția ani i se pare inadecvată, poate doar pentru o piesă în absurd: „D-apoi calului meu de pe atunci, cine mai știe unde i-or fi putrezind ciolanele! (...) Cine ți-a vârat în cap și una ca aceasta acela încă-i unul (...) Pesemne umbli după cai morți să le iei potcoavele.” (s.n.).

Proba pentru adjudecarea rolului de protagonist se dă la pod. Aici Craiul (și acest regizor-actor, ca și Sfânta Duminică, preferă spectacolul în aer liber – iată încă un argument că cei doi ar fi putut fi colegi de generație) este regizor și actor: „Craiul însă vrând să-l ispitească, tace molcom, și pe înserate, se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs, apoi

încalcă pe cal, iese înaintea fecioru-său pe altă cale și se bagă sub un pod.” (s.n.). Să reținem că fiind actori din altă generație, Sfânta Duminică și Craiul joacă alături de tineri, dar având mască (femeia travestită într-o bătrână cerșetoare, în prima fază a tatonării terenului, când își alege actorul; bărbatul îmbracă o piele de urs).

Al treilea regizor-actor este Spânul. Până să ajungă la fântâna care-i va schimba destinul fiului de crai, acesta se manifestă ca actor, prefăcându-se a accepta rolul de valet. După ce protagonistul depune jurământul de credință și primește numele de Harap Alb, Spânul va juca dublu rol: de actor (față de Verde împărat și fetele sale – spectatorii implicați și ei în jocul scenic) și de regizor față de Harap Alb. Să mai arătăm că la fântâna-uter (unde protagonistul are parte de o nouă naștere – de astă dată primind și nume), are loc schimbul de roluri: stăpânul devine slugă, iar aceasta își arogă dreptul de stăpân. Acest travesti e posibil, pentru că spectatorii – Verde împărat și fetele – nu cunoșteau identitatea interpretului solicitat.

Împăratul Roș este cel de-al patrulea regizor. El îl va supune pe Harap Alb la trei probe dificile (gen „Știi și câștigi!”), în piesa regizată de el jucând și fiica sa. Rolul acesteia va fi salutar în finalul piesei impuse de spân, demascându-l pe impostor: „Lipsești dinaintea mea, Spânule! Doar n-am venit pentru tine, ș-am venit pentru Harap Alb, căci el este adevăratul nepot al împăratului Verde.”

La cea de-a treia probă la care e supus de Spân, Harap Alb e acompaniat de câteva măști carnavalesci: Gerilă, Setilă, Flamânzila și ceilalți urieși. Folcloristul Petru Ursache e de părere că „Din punctul de vedere al prezenței scenice, membrii cetei constituie un alai carnavalesc.”- s.n. (Petru Ursache, Etnoesteica, Editura Institutului european, Iași, 1998, p. 155). La vederea acestor „antropoizi unidirecționali” (Cornel Regman, op. cit., p. 132), Harap Alb – spectator al recitalului acestora – izbucnește, aproape de fiecare dată, în râs. „Harap Alb, numai o țără cât a stat de s-a uitat, a făcut țurțuri la gură și neputându-și stăpâni râsul, zise cu mirare: - Multe mai vede omul acesta cât trăiește!” (s.n.). Fiecare își etalează arta spectaculară, substituindu-l pe protagonist, când acesta are de trecut câte o probă pentru promisiul rol (cel de pețitor) din piesa născocită de împăratul Roș.

Chiar dacă Spânul a dorit ca să-l compromită ca actor pe Harap Alb, subestimându-i calitățile – ca de altfel și împăratul Roș –, el a contribuit în mod indirect la desăvârșirea calităților actoricești ale aceluia.

Consiliul Județean Maramureș Primăria și Consiliul Local Sighetu Marmăției Centrul Cultural Sighetu Marmăției USR Filiala Maramureș Sand Literar

FESTIVALUL INTERNAȚIONAL DE POEZIE SIGHETU MARMĂȚIEI

"EDIȚIE JUBILEU" 1973-2023

12 OCTOMBRIE 2023, ORA 11.00 - LA CENTRUL CULTURAL SIGHETU MARMĂȚIEI
Primirea invitațiilor - Cafeneaua poezilor
Dezbateri - Festivalul de poezie de la Sighet: repere istorice, memorii, confesiuni sau despre un viitor posibil
Ora 16.00 - Centrul Cultural Pastoral „Sfântul Iosif Mărturisitorul”
< Maramureș - un pământ ce se sprijină pe poezie >
Spectacol de poezie și muzică
Festivitate de premiere
Recital extraordinar al actorului DOREL VIȘAN

13 OCTOMBRIE 2023, ORA 10.00 - MEMORIALUL VICTIMELOR COMUNISMULUI ȘI AL REZISTENȚEI
In memoriam: LAURENȚIU ULICI - 80 de ani de la naștere
Simpozion - „Critica de poezie cu și fără Laurențiu Ulici”
Lansări de cărți ale autorilor invitați și a editorilor prezente
Ora 16.00 - Serile de poezie „NICHITA STĂNESCU”, de la Desești

14 OCTOMBRIE 2023, ORA 11.30 - MĂNĂSTIREA BĂRSANA
Dezbateri: Credință și poezie în literatura română
Recital din creațiile participanților la festival

Consiliul Județean Maramureș Proiect realizat cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș visit Maramureș.ro

Parteneri media: TV Sighet MASA Sighet GRAIUL Maramureșului GLASUL S 247 DIRECT MM S

Redacția:

*** Se distribuie gratuit împreună cu ziarul Răsunetul *** Marcă înregistrată ***

Redactor șef: Menuț Maximilian; Editor coordonator: Gabriela Ciornei; Redactori: Olimpiu Nușfelean, Icu Crăciun;

Prezentare grafică: Maxim Dumitraș; Tehnoredactare: Claudiu Moldoveanu;

Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud: Irina Petraș - președinte de onoare, Menuț Maximilian – președinte,

Icu Crăciun, Vasile George Dâncu, Virgil Rațiu – vicepreședinți;

Adresa: str. Petre Ispirescu, nr.14C, Bistrița - jud. Bistrița-Năsăud; email: rasunetul@rasunetul.ro, menutmaximilian@yahoo.com.

Apărut cu sprijinul

